



PROLJA

Godina I [Broj 2—3
August-Septembar
1955
NOVI SAD
Cena 30 dinara

81
Knj. Op. 1996

m e s e č n i k z a k u l t u r u i u m e t n o s t

ZIVOJIN ČULUM

Atomi i jedinstvo čovečanstva

Još smo pod utiskom događaja koji su se nedavno odigrali u Ženevi. Prva međunarodna konferencija o iskorišćavanju atomske energije u mirnodopske svrhe je događaj kome nema presedana u istoriji nauke. Atomski naučnici čitavog sveta sastali su se u Ženevi da udare temelje novog — atomskog doba. Pretstavnici 73 zemalja bili su svedoci radjanja ove nove epohe. Korisne posledice međunarodne saradnje naučnika u Ženevi doživemo u bliskoj budućnosti, a njen prvi značaj shvatiće generacije.

Napačeno, u drugom svetskom ratu i psihički izmučeno desetogodišnjim hladnim ratom, čovečanstvo je u svojim mislima punim lepih želja i nada za početak boljeg i srećnijeg života pratilo konferenciju u Ženevi. Atom je do ove konferencije bio simbol razaranja smrti i uništenja čitavog čovečanstva. Ogromna snaga nevidljivih atoma otkrivena je u lančanoj reakciji urana baš u trenutku kada je čovečanstvu pretila velika opasnost od fašističkih osvajača. Otpočela je trka da se ova ogromna energija skrivena u atomima iskoristi za razaranje i uništenje ljudskih života. Dve uranske atomske bombe koje su amerikanci bacili u japanske gradove Hirošima i Nagasaki, objavile su svojim eksplozijama kraj drugog svetskog rata. Posledice ovih eksplozija bile su razoreni gradovi i oko stotinu hiljada mrtvih i teško ranjenih ljudi. Razorno i ubitačno dejstvo uranskih bombi iznenadilo je i same naučnike koji su teorijski i praktično učestvovali u njihovoj izgradnji. Veliki naučnici i atomski stručnjaci, među kojima se naročito ističe nedavno preminuli genijalni fizičar Albert Ajnštajn, odmah su shvatili kolika opasnost pretila čovečanstvu od novog atomskog oružja i mnogi postaju vatreni borci za mir i mirnodopsku primenu atomske energije. Primena atomske energije u mirnodopske svrhe zahtevala je međunarodnu saradnju i jedinstvo čovečanstva. Medjutim, iako se drugi svetski rat završio pobedom nad mračnim silama fašizma, ostala su mnoga pitanja nerešena a društvenopolitičke prilike u svetu bile su nepovoljne za

mirnodopsku primenu atomske energije. Podelom država na velike i male sile i podelom sveta na interesne sfere stvoreno je nepoverenje među ljudima i izazvalo hladni rat koji je kao neka mora pritisnuo celo čovečanstvo. Želja velikih sila da vrše svoj uticaj na male sile i tvrdoglavo insistiranje kolonijalnih sila da očuvaju svoje kolonije i tako spasu već preživeli i neodrživi kolonijalizam, izazvao je omanjivanje, laži i mržnju među pojedinim narodima. U ovim nezdravim prilikama mračne sile su videle povoljne uslove za razvijanje svojih egoističkih ciljeva i za njihovo postizanje bili su spremni da pribegnu upotrebi atomskog oružja koje bi za čovečanstvo stvorilo nove patnje i dovelo ga do agonije. Zasepljeni šovinizmom uskim nacionalizmom i povampirnim fašizmom ovi mračnjaci nisu videli da velika otkrića na polju nauke i tehnike u svojoj primeni zahtevaju jedinstvo sveta, ravnopravnost svih ljudi i mirnu koegzistenciju svih naroda.

Ohrabreni saznanjem da je velika većina ljudi za opšti svetski mir i svesni da će razum pobediti mračne težnje, naučnici su nesebično nastavili svoj težak i požrtvovan rad na primeni atomske energije. Uslovi i prilike pod kojima

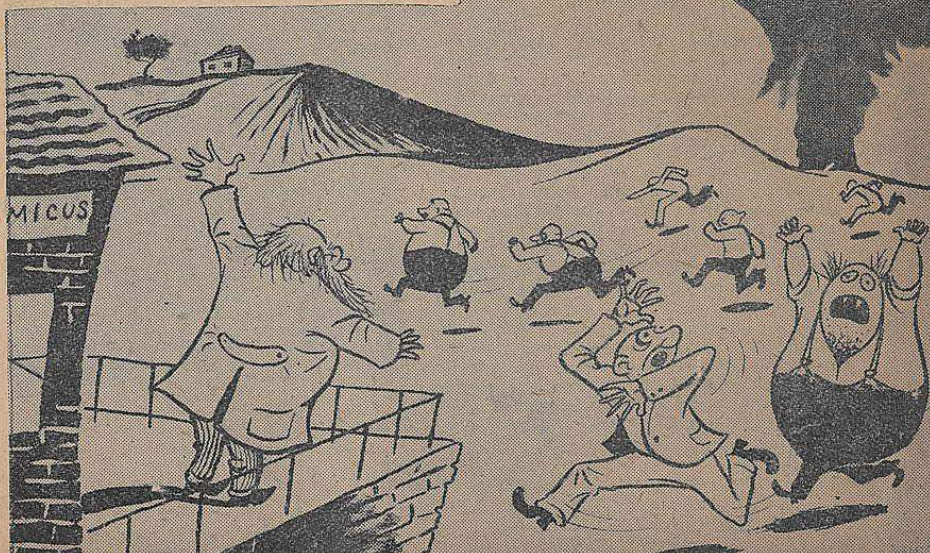
su radili, materijalna sredstva koja su im stavljana na raspoloženje u toku deset godina hladnog rata, usmerili su njihov rad u pravcu stvaranja atomskog oružja i rezultati nisu izostali. Uranska, hidrogenska i kobaltna bomba bili su nazivi tog novog oružja sa sve većim razornim dejstvom. Eksperimentisanje ovim bombama počelo je kako na Zapadu tako i na Istoku, a oštri razgovori između velikih sila vodili su se gotovo uvek uz pretnju da će se nesaglasice rešavati upotrebom atomskog oružja. Eksperimenti su pokazali da bi upotreba ovih bombi dovela u pitanje egzistenciju čovečanstva. Vodonična bomba kojoj uranska bomba služi takoreći kao upaljač, funkcioniše na istom principu po kojem Sunce vekovima greje i osvetljava našu zemlju održavajući život na njoj. U borbi sa prirodom čovek je oteo prirudi veliku tajnu pretvaranje vodonika u helijum i u hidrogenskoj bombi ustvari stvorio sebi minijaturno Sunce na Zemlji. Tako je čovečanstvo u atomima dobilo ogromnu energiju koja mu može poslužiti kako za sopstveno uništenje tako i za stvaranje blagostanja i srećnije budućnosti. Svet je stajao pred dilemom i postale su značajne one pesnikove reči „biti ili ne biti, pitanje je sad...“.

Sjajni napredak nauke i tehnike na samom pragu atomske ere, doveo je čovečanstvo na raskršnicu od koje jedan put vodi u propast a drugi u srećniji i bolji život. Konferencija atomskih naučnika u Ženevi odabrala je ovaj drugi put. Veliki naučnici imali su pravo — pobedio je razum. Prve vesti iz Ženeve deštovala su kao melem na teške rane napačenog čovečanstva. Zabrinuta lica ljudi najednom su se razvedrila i atom je postao simbol jedinstva i bolje budućnosti čovečanstva. Atom-

(Nastavak na drugoj strani)

— NEMOJTE BEŽATI, LJUDI, TO JE ATOMSKA — LOKOMOTIVA!

(Karikatura: J. I. Ilić-Sova)



Atomi i jedinstvo čovečanstva

(Nastavak sa prve strane)

ska bomba, atomska podmornica i atomski top koji su služili za zastrašivanje ljudi i pretili uništenjem čovečanstva, ustupili su Ženevi mesto atomskom reaktora i atomskoj centrali, koji treba da omoguće ljudima bolji život, život bez straha, nepravde i bede, život dostojan čoveka atomske ere.

U Ženevi su atomski stručnjaci svih zemalja podigli tajanstveni veo sa naučnih dostignuća na polju nuklearne energije u pojedinim zemljama i videli da — tajne nije bilo. Naučnici u raznim zemljama iako odvojeni došli su do istih rezultata. Veštačko razdvajanje sveta nije moglo sprečiti da naučnici na raznim mestima zemljine kugle u svom eksperimentalnom i teorijskom prodiranju u tajne atomske energije dodju do istih ideja. Živa, slobodna i otvorena diskusija atomskih naučnika u Ženevi pokazala je da za postizanje ovih istih rezultata nije bila potrebna špijunaža, već da se to postiglo oporbanim naučnim metodama koje u jedinstvu prirodnih nauka raznim putevima dovode do naučnih istina i skidaju tajanstveni veo sa prirodnih pojava. Razdvajanje naučnika zahtevalo je više napora za ulazanje u tajna atoma i vremenski usporilo iznalaženje najvećih otkrića na polju nuklearne energije, a to je šeta za celo čovečanstvo. Primena atomske energije u mirnodopske svrhe ne može biti usko nacionalna, već internacionalna i ona zahteva međunarodnu saradnju na naučnom, ekonomskom, političkom i kulturnom polju.

Mirnodopskom primenom atomske energije otpočinje nova epoha u istoriji čovečanstva, a ona može napredovati samo onda ako se uspostavi konstruktivna saradnja svih naroda i omogućiti upotreba atomske energije kako u ekonomsko razvijenim tako i u nerazvijenim zemljama.

Diskusija u vezi sa preko hiljadu dokumenata iz oblasti primene nuklearne energije u mirnodopske svrhe koji su razmatrani u Ženevi pokazala je, da su za dalji napredak nauke u tom pogledu potrebna ogromna materijalna sredstva, a to zahteva međunarodnu saradnju svih državnika, političara i finansijera.

Odlučeno je da se obrazuje međunarodna agencija za atomsku energiju sa ciljem da olakša korišćenje atomske energije u mirnodopske svrhe u celom svetu i da postiče međunarodnu saradnju na ovom polju. Ova agencija treba da bude jedna demokratska međunarodna institucija autoriteta Ujedinjenih Nacija.

Na konferenciji u Ženevi prisustvovali su i delegati Jugoslavije. Od 18 referata naših naučnika 4 su pročitana na sednicama, a obaveštenje da su naši naučnici konstruisali praktičnij i podesniji Galjetrov brojčac toplotu su pozdravili delegati svih zemalja. Među prisutnima nisu bili zvanični predstavnici naučnika iz NR Kine i Istočne Nemačke, jer nisu bili pozvani na konferenciju. Istaknuti kineski naučnik bio je prisutan samo kao posmatrač. Ova činjenica predstavlja tamnu senku nad sjajnim rezultatima konferencije za koju predsednik američke Komisije kaže da je „jedan od dosada najuspešnijih poduhvata međunarodne saradnje“.

Veliki engleski fizičar Krokfort izjavio je da je „plašt koji pokriva tajnu atomskih dostignuća donekle otkriven na ovoj konferenciji, ali je još mnogo ostalo da se sazna.“ Pa ipak korisne posledice i prvi plodovi konferencije u Ženevi pojavili su se na samom završetku. Iz Ženeve otputovalo je 50 naučnika istočnih zemalja u Englesku da poseti britanski centar za atomska istraživanja u Harvelu. Britanski naučnici posetio Sovjetski Savez, koji se na konferenciji u Ženevi predstavio sa značajnim dostignućima na polju nuklearne energije. Isto tako naučnici Sovjetskog Saveza pozvani su da prisustvuju zasjedanju Akademije nauka u Americi, a američki naučnici prisustvovali zasjedanju Akademije nauka u SSSR-u. Međunarodna saradnja na naučnom polju već je počela i rezultati neće izostati.

Pored težnje da prođe u tajne najsitnijih čestica materije, čovek je vekovima nastojao da otkrije tajnu beskrayne vasione i tako se uporedo sa atomistikom naglo razvila i moderna astronomija. Napredak nauke i tehnike, nagli razvoj avijacije za poslednjih pedeset godina,

pronalazak raketa i otkriće atomske energije pojačali su nadu čoveka da ostvari svoju želju za letom kroz vasionu. I ovde su naučnici bili svesni da se povoljni rezultati u ovom teškom pothvatu mogu postići samo ujedinjenim snagama naučnika celog sveta koji se bave ovim problemom. Rezultati ove međunarodne saradnje najvećih stručnjaka za astronautiku učla-njenih u Međunarodnu astronautičku federaciju, tako su veliki i značajni da ih i danas mnogi smatraju fantazijom. Na Šestom kongresu Međunarodne astronautičke federacije održanom od 1-6 avgusta ove godine u Kopenhagenu prisutni američki, sovjetski, engleski i drugi naučnici dali su izjave o izgradnji veštačkog zemljinog satelita bez posade u veličini fudbalske lopte u bliskoj budućnosti. Ostvarenje ovog pothvata predviđa se do početka Internacionalne geofizičke godine koje će trajati od 1 VIII 1957 godine do 31 XII 1958 godine. Ove izjave i potvrde odgovornih državnika velikih zemalja jasno pokazuju da se čovečanstvo nalazi pred novom pobedom nad prirodnim silama. Međunarodna saradnja svih naučnika i mirna koegzistencija ravnopravnih naroda za koju se naročito zalaže naša zemlja, omogućit će ostvarenje ovog velikog plana.

Zato nam izgleda smešno i bedno pisanje nekih katoličkih sveštenika na Zapadu o opasnosti koja pretila od mirne koegzistencije naroda i međunarodne saradnje naučnika. Crkva želi i sada da stavi na put nauci iste one prepreke koje je Inkvizicija stavljala na samim izvorima nauke za vreme Kopernika, Djordana Bruna i Galileja: nepromenljive svete dogme i nepogrešivost papinog učenja. Nauka je odnela pobedu nad mracnjavštvom i religijom još u svom ranom detinjstvu i zato naučnici sada i ne vode računa o tome šta pišu i misle pristalice religije. Oni moraju biti protiv socijalne pravde, mirne koegzistencije naroda i međunarodne saradnje naučnika, jer se plaše da će crkva izgubiti materijalna dobra koja još neopravdano uživa i da će izgubiti monopol nad školama u kojima treba da produži zaglupljivanje naroda čak i u novoj atomskoj eri.

Raspoloženje naučnika u Ženevi i ogroman uspeh konferencije dostojan je odgovor svima onima koji misle da zakoe napredak nauke i progres u kulturi, umetnosti, politici i društvenom životu. Atomska era je otpočela međunarodnom saradnjom naučnika za korišćenje atomske energije u mirnodopske svrhe i ova saradnja je garancija da se postavljaju temelji za bolju i srećniju budućnost čovečanstva.



Gratshaber:

Dojlija

FLORIKA ŠTEFAN

CETIRI PESME

Koren

Ocu —
Zvezde padaju ko oklop na teme
usidren sam u zemlju olavan
Sto godina na jednoj nozi
sto godina na drugoj nozi
Zaspao sam u klasju žita
budle bi me ševe
Nadničar riknu u grobu:
Sine, unuče, prauunuče
još sto godina drži plug u ruci,
Zore padaju kao maljevi
i slep idem za plugom.

Vašar

Kudelju, ženin čilim
i jedinu ovcu
tek tolko porez za jedan kvartal
i kravu sa vimenima
od osamnajest litara mleka
za godinu hleba.

Vizije krčme

Parče tela zaspalo na plugu
parče tela zaspalo na čaši
kočije vuku drumove do staje
zaklan padam
Diži me čašo do brazde
Ardeleana je kolo mrtvaca
Diži me čašo
rit je progutao sve divlje patke

Izgubljena njiva

Mrki, Ridjo putujem na vašim grivama
tri duži sišli smo ispod korena njive
tri duži se vinuli u nebo
Posle ovog zemljotresa
kora mi se raspucala od žedji
Posle ovog zemljotresa
nisam izišao iz svog korena
Dole je pakao a ja sam crv
Očenaš ne pomaže
Nema zvezda pod korenim žita
nema mira pod korenim kukuruza
nema sunca pod mojom košuljom
Iz utrobe njive izlazim pred zoru
bičem milujem vaše grive konji moji
a noću se vraćam u pakao
tri duži jednostavan
i strašan

(Iz ciklusa ROPSTVO)

Jedan pogled na savremenu slovenačku poeziju

(Nastavak iz prošlog broja)

Njima je pošlo za rukom da je za nekoliko godina nadomeste poezijom koja ne samo što je mnogo više umetnički i istinski pesnička, individualna i spontana, već i mnogo prirodnija, unutarnje istinska, bogata i ljudska. Mladim pesnicima je pošlo za rukom da izvanski tendencioznu poeziju nadomeste poezijom, ne možda naopake okrenutom, artističkom ili intelektualnom suženom literaturom, već lirikom koja je — merena najboljim tradicijama slovenačke lirike — istinska poezija.

To je čin koji je besumnje značajan, a ujedno — ako ga posmatramo u okviru poljuljanih i konfuznih prilika u našoj posleratnoj literaturi — gotovo neočekivano uspešan i teško razumljiv. Uistinu njegova tajna je priprosta i ona nam se takvom očituje čim pesništvo mladih slovenačkih pesnika pokušamo da razumemo u okviru starih tradicija slovenačke poezije, a naročito njenog razvoja poslednjih dvadeset godina. Iz takve perspektive ovo se pesništvo pokazuje kao raskid sa praksom slovenačkog pesništva iz istorije prošlosti, a naročito predratnog, te kao povratak najboljim i istinski lirskim tradicijama u slovenačkoj literaturi.

U delu posleratne pesničke generacije, a naročito ovih pesnika koje sam napomenuo ponovo su se — iako u novom obliku i na novom stepenu pojavile i gotovo eruptivno izbile pesničke komponente koje su u časnoj prošlosti slovenačke lirike tvorile njezin najbolji deo i koje su u slovenačkom pesništvu pre rata dugo vremena nedostale. I u tome smislu je lirika mlade slovenačke generacije vraćanje istinskim vrelima poezije i preporod slovenačke lirike iz tih vrela.

Mladi slovenački pesnici ponovo su našoj poeziji dali intenzivnost ličnog doživljavanja, ličnog sveta i sudbine. Osećanje spontanosti i neposrednosti najvidnije su crte njihove lirike. Bezlični intelektualizam koji je suviše hranio predratnu slovenačku poeziju potpuno je iščezao iz dela ovih pesnika u kome ga je nadomestila osećajno jedinstvena, potpuno lična, netipizirana i neintelektualistička reakcija na život. Razdvojeni i fragmentarni pesnički gest predratnog intelektualca koji je uz svoju poeziju preuzimao pre svega opšta osećanja vremena, ispovedao opšte misli i osećanje o svetu i vrlo često gajio tipiziranu meditaciju ili, pak, artistički dekorativizam, zamenila je živa, temperamentana i neposredna kretanja mladog čoveka koji se intimno, u štimungu, melanholičnoj impresiji ili ličnoj refleksiji ispoveda, pun konkretne lične žalosti, nade ili očaja. Stoga u njegovoj pesmi nema mesta za opštu, bezličnu meditaciju ili za plansko rešavanje modno priredjene problema-

tike; sve što je u toj poeziji mora se oslanjati na konkretan lični doživljaj, biti iz njega zahvaćeno, topljeno u štimungu i osećajno koji su konkretni i individualno određeni; jednom rečju, sve mora biti deo pesnikova lična sveta i njegove sudbine, bola, melanholije, nade i ljubavi. Poezija mlade slovenačke generacije izrazito je indi-

ZONE PAVČEK

Pesem o zvezdah

*Vsak človek je zase svet,
čuden, svetl i lep
ko zvezda na nebu.*

*Vsak tiho zori
počasi in z leti,
a kamor že greš,
vse poti
je treba na novo začeti.*

*Tako živimo ljudje.
Vsak zase krmari k pogrebu.
Svetloba samó
nas druži ko zvezde na nebu.*

*A včasih so daleč poti,
da roka v rôko ne seže,
a včasih preblizu so si,
da z nohti lahko
srce kdo doseže.*

*Od tega menda
človek umre,
od tega z neba
se zvezda ospe.*

vidualna i u svom doživljavanju sveta subjektivna do te mere da bismo je stručno uobičajenim izrazom mogli nazvati individuističkom. Ali zanimljivost i posebna tajna njenoga karaktera leži u tome što njezin individualizam niti sadržajem, niti oblikom, ne liči na individualizam nekih modernih pesničkih pravaca, nego je samo nova varijanta klasičnog pesničkog individualizma kojim je bila prožeta sva klasična slovenačka lirika i koga nalazimo u pesmama Jenka, Ketea, Murna ili Kosovela. Ta činjenica, konačno, objašnjava zašto je poezija mladih slovenačkih pesnika uprkos svoje osećajne subjektivnosti i izrazito individualno naglašene tematike opštečovečanska, razumljiva i pristupačna.

Sa svojim karakteristikama lirika posleratne slovenačke generacije nije samo najvidnija pojava u savremenoj slovenačkoj poeziji, nego ujedno i nova karika u bogatoj tradiciji slovenačke lirike, nastavljajući njene čiste lirске, duboko lične i intenzivne ljudske tradicije. Mladi pesnici su, naravno, svojom ličnom ispovešću obuhvatili problematiku koju u njihovu ličnu sudbinu unosi savremeni život i savremeno stanje odnosno medju lju-

dima, pa je stoga njihova poezija nastavljajući tradiciju klasične slovenačke lirike u novom obliku i na novom stepenu.

Konačno, zbog lakšeg razumevanja te poezije moram možda napomenuti i to da po svojoj formi lirika posleratne slovenačke generacije nije moderna ili modernistička u onom smislu koju ta reč danas ima. Onome ko poznaje razvoj novije slovenačke poezije ta činjenica je sasvim razumljiva: slovenačka poezija se potpuno oslobodila veza tradicionalne pesničke forme već dvadesetih godina, u vreme svoga ekspresionizma, kada je jedan od ekstremnih novatora njenih oblika bio upravo Srečko Kosovel koji je u pogledu forme posegnuo čak u područje konstruktivizma. Ali uskoro, posle 1930 godine, celokupna slovenačka poezija počela je da se vraća tradicionalnim oblicima i tehničkim postupcima kako u metaforici i stilizacijama tako i u tehnici stiha. Taj proces se nesmetano i polagano nastavljao kroz partizansku poeziju i prešao u posleratno doba. Danas je forma gotovo čitave slovenačke poezije, u fazi tradicionalnog, ali ipak savremeno priprostog prirodnog relizma. S takvim pevanjem mlada posleratna generacija nije prekinula niti mu se odupre. Istina je da se u savremenoj slovenačkoj poeziji ne javlja potreba za revolucionarnom promenom forme ili modernističkom revizijom tehničkih postupaka i sredstava. I tako je i poeziju mladih liričara po svojoj formi a uglavnom tradicionalno realistička, metrički i u izboru stilskih sredstava vezana za tradiciju, iako — naravno — tradicionalna, sredstva upotrebljavajući na svoj način i u njih unosi novotarije koje se odnose na melodinost, rasčlanjenost stiha i stil slika, i koje iz starih postupaka stvaraju nove, pesnički adekvatne i realistički žive oblike.

Te i druge činjenice postaju razumljivije ako znamo da je mlada generacija u posleratnu slovenačku liriku posegla revolucionarno time što je obnovila njezin sadržaj i unutrašnju pesničku funkciju a ne samo izvanjske forme, i da unutar njem sadržaju njihove poezije funkcionalno, i već zbog sadržajne srodnosti najbolje odgovara baš tradicionalna forma slovenačke klasične lirike.

Jer, što tu poeziju čini jednom od najsrećnijih pojava posle rata u Sloveniji i možda i u opštem jugoslovenskom okviru, jeste okolnost da je ona znala da zaobiđe opasne krivine kako tendenciozno utilitarističkog nasilja nad poezijom tako i artističkog intelektualizma i uspela da pronadje umetnički vredan izlaz u obnovi pesničkog sadržaja koji je znala da udruži sa odgovarajućom formom. Takva kakva je, ona je ljudski puna, slobodna i subjektivna kao što treba i mora da bude svaka prava lirika.

BIOBIBLIOGRAFIJA

Negde sam čitao o mrtvom pesniku a bio je živ. Čudan je to fenomen — ličnost i poezija udruženi su. Ličnošću tumače poeziju. To je biobibliografija. Njoj posvećujem ovaj tekst. Napominjem još i da je divni heroj Garsija od čijih pesama htedoh izbežati se bio kukavica: o, šta ću ako dodje rat? Pa ja ću umreti od straha... Biobibliografski — on se nije ni rodio.

(A možda se samo on rodio)

Pošto je napis ovaj iz oblasti svesti, gde nivelacija nije sprovedena, gde su granice možda još zakorovljene, terminologija je dakako veoma nesigurna. Kad kažem građanin i malograđanin ja uvek mislim samo na ostatke kapitalizma u svesti i ni na šta drugo sem na to. O trenutku prerastanja građanskih ideala u pesničke i o mogućnosti degradiranja pesničkih ideala od strane vulgarnog čitaoca.

(Zabeleženo od jednog malograđanina kao samoanaliza)

Sa sintaksičke tačke gledanja pesma je nezavisno telo bačeno u svet tekstova. Medjutim, u svetu knjiga žive sem naučnika sintaksičara i pesnici koji pišu i čitaoci koji tumače pesme na sasvim proizvoljan i nimalo objektivna način. Otuda pesme dobijaju sasvim nove vidove. U trenutima postaju odvratne da bi odmah zatim bile primljene od drugog čoveka kao izraz sile i životnog poleta. Raznolikost posmatranja poezije nije samo rezultat čitačevih stavova. I pesnikov životni put biće tumač poezije.

Ne samo tumačenje i primanje poezije već i sam nastanak njen raznolik je. Poznato je da je poezija akt kojim se izražava širina i veličnost pesnikove duše, da je ona kvalitetni skok smisla i emocija iznad prosečnosti svakičestice. Ali autor ovoga napisa, naprimer shvata poeziju kao čin jednostavan i svakodnevan. Kao dnevni lek duha i kao zabavu. Autor priznaje i običnim malograđanima mogućnost bavljenja poezijom. Uostalom, književno-istorijski gledano — prva umetnička poezija kod nas jeste baš kalenska lirika. Poezija „črna oka“ i „svilenog štingeraja“ postoji u našem društvu od osamnaestog veka. Autorovo je mišljenje da ona nije iščezla. Ona još egzistira samo se

zamaskirala sasvim u duhu savremenog vojevanja: zelenim granjem i busenjem trave.

To je objektivno postojanje dve poezije — velike i male (po pobudama) daje kritičkom oku mogućnosti za rascepljivanje lirike koja niče među nama i za njeno klasiranje i obeležavanje. Mi nećemo pokušati da prilipimo cedulje raspoznavanja na vrste poezije, ali ćemo pokušati da analiziramo poeziju i to uglavnom onu za koju smo sigurni da u suštini znači manje nego što želi da pretstavi. Razgovaraćemo o svakodnevnoj građanskoj poeziji.

Tiha rezignacija, neka vrsta prezira prema događajima koji su od bučnih, uspaljenih ljudi proglašeni presudnim po egzistiranje jedinke i ljudske zajednice — to je osnovno obeležje onog stanja koje se u građanstvu (ovaj termin shvatiti najpogornije u psihološko-klasnom smislu) naziva stabilnim, uravnoteženim i ujednačenim.

Ali i tu postoji granica. Naime, ova hladnoća građana pojavljuje se samo u oblasti duhovnog, na terenu estetičkog i odistinski slobodnog. Svoje ljudske osobine oni će ispoljiti na ekonomskom terenu. Ravnoteža građana počiva na zlatnoj poluzi novca.

Zato nije nimalo čudno što će u srednjoj građanskoj sredini sigurnog i usmerenog života samo tiho rezignirani pesnik ograničeno usmerenog životnog toka biti pravi istinski bard. Samo pesnik koji se približava idealu lepote koja je ravna hvalospevu robe, realizovanog novca, biće mio pesnik. Snažan, siguran i uravnotežen. Zadovoljavace samo podložnost rano-kapitalističkim idealima i ukusu. (Teški svećnjaci tuge, brokatna čar jezerske površine pod starijskim srebrnim štitom meseca, porculanska belina devojčinih grudi i kao maksimum zlatno sunce fiktivne časti). Fizičko-ljudski ideal biće čistunski dodir tela, otusvo napora i grča bola, tih tako humanih pojava. Divne himne telu trebalo bi po mogućstvu da budu narcisoidne. Zašto? Ako pristupamo analizi ovog građanskog ukusa sa društveno-istorijske strane, moći ćemo naći odgovor. U doba formiranja građanskog ukusa ljudi koji na svojim plećima nose građansku klasu-proleteru žive u fizički nesnosnim uslovima. Iz hristijanskog licemerja građani će se groziti svakog reprodukovanja stvar-

nosti kao surove, razorene i pune psihološki nesnosnih stanja; zatvorice oči pred fizičkom nepodnošljivošću svojih bližnjih sugrađana, učauće se i obrnuti telesnom samoposmatranju, biće narcisoidni. Svesni građani neće biti takvi nikada. Ni pre ni danas. Ali poetsvesno — da.

Ako istu pojavu posmatramo u današnjim uslovima moramo uzeti u obzir činjenicu da ideal — roba — postaje sam subjekt glavom i bradom, odelom i nakitom, brijačim aparatom i viskijem („Stari Škotski“). Ljubav prema italijanskom svesteru, zapanjujućim ružičastim hlačama — jeste nevela ljubav prema sebi samom. Jednu od stvari koje socijalno otuđeni građanin ceni, najlirsije parče stakla, srebra ili vode jeste ogledalo. Okićeno i ukrašeno.

Fotografski aparat sa samookidačem bio bi povoljniji; ogledalo zvuči malo starijski, ali sve zavisi od nivoa ukusa.

Svako zna koliko je ogledalo idealno sredstvo za izvivljavanje narcisoidnosti, ali koliko je identifikovanje subjekta sa odevnim herojem snažno, pokazuje ogledalce primitivnoga građanina ponekad od svojih civilizovanih bližnjih odveć nezaluzeno preznog (jer ideal i ukusi podudaraju im se u suštini).

Jedna strana sitnograđanskog ogledalca srebrna je a ledja joj nose divan rumeni fotos besprekorno odevenog filmskog stara. Očigledno je da su obe strane ovih slepijenih stakala namenjenje jednoj istoj svrsi — ogledanju svoga lika. (Ne treba naglašavati da je to ustvari ogledanje svoga u mišljenju noga lika. Ali napominjeno to baš u ovom trenutku, kada je reč o poeziji, jer građanska reakcija na poeziju identična je reakciji polugrađanina na ogledalo. U rečniku šire građanske publike poezija je znači poistovećena sa filmom trećerazredne holivudske proizvodnje).

Hteo bih, dalje da opišem jednu sliku koja će izazvati uzdah dopadanja kod svakog građanina. (Kod kulturnog građanina neće svesno estetički, jer zna se šta je kič a šta umetnost, ali nesvesno i psihološki i on će se zaneti ovim blagim portretom simpatične atmosfere).

Uhranjena plavuša (oh plava kosa, plava krv) u letnjoj haljini sedi smešeći se na kauču, nemarno bačen cvet i jastuk od žute svilne grle je. Na stolicu postavljenoj crvenim plišem. Njezin suprug glatko začesljan u košulji i sa leprir mašnom koja crnilom odudara od beline naginje kolosalno građeno telo prema ženi i smeši se. Oko njih predmeti tamnog starijskog bleska.

I šta ćem nam veća poezija i veće zadovoljstvo. (Namerno izbegavam da spomenem kakva zlatasta i prozračna i penušava pića stoje na stoliću — jer to bi već bilo preterano — bio bi to raj na nebu i na zemlji. Ja se namerno bavim što nižim formama ukusa ne iz želje za karikiranjem već u želji da pronadjem što priznatiji i što rasprostranjeniji ideal lepog. A u ilustrovanom oglasu najlakše ga je naći. Želim isto tako da konstatujem da taj široki ideal borbenog optimizma — već kao što sam već rekao — ideal tihe rezignacije koja uravnoteženo počiva na zlatnoj poluzi novca).

* * *

Da, ležimo tiho, budimo blagi i rezignirani — budimo uravnoteženi i ujednačeni — mislim da to mora biti ideal — lepo. (Ta blagost koja stupa uvek u prve redove svake borbe za humanu literaturu jeste blagost u vakumu. Na našoj idiličnoj slici srećnog visokostandardnog para koji je celina dušom i materijalnom zavisnošću ne postoji treća ličnost prema kojoj bi ta blagost koja im evaporira s likova bila napretna. Ako otkrijemo crte narcisoidnosti pa makako ona bila blaga, to je onda u osnovi samoživost). Ako već vršimo neku akciju, onda neka to bude snažna akcija ali isto tako tiha i lepa. Ako poželimo da izrazimo ono iracionalno koje nas okružuje u onom idealnom svetu, ako smo već prinudjeni literarnom navikom ili nečim jačim da objektivno postojeće izrečemo na drugi način, onda neka i taj način bude blag i tih, pomalo rezigniran, prezir.

Čovek koji ima ovakve ideale veoma je jasno socijalno određen. Ali crveni pliš postane



I GRADJANIN

grimizna bulka, drhtave grudi postanu zlatne ribe (u divnom staklenom akvariju), a kolosalno telo urešeno leptir mašnom propne se u vidu hrta, zategne se u vitki luk mišića trkačkog konja. Naš at ljubavi i prezira dobije zelene trave, opije se zelenom vodom (odaću vam tajnu — to su oni divni napici iz kupastih čaša, iz kristalnih zlatnih boca).

Pesnik koji se približio idealu lepote ravnom himni robe postao je ribar i vodi borbu za što veći ulov vazdušnom puškom metafora i simbola.

Tako se odigrava metamorfoza izrazito „robne“ lepote u „travnatu“.

* * *

Čim se predje na teren u kome nema dva-putdva četir niko više ne može odrediti da li pesnik izražava svoje strave zbog gubljenja finansijske slobode ili izražava neke ultrahumane slobodarske porive. Više nema socijalne određenosti.

Čak i u ovom trenutku prerastanja građanskih ideala u pesničke nailazimo na mogućnost etičkog posmatranja poezije. Dolazi do reverzibilnog procesa. Vraćamo se stotine godine unatrag — filološkom pristupu književnosti tj. produženju tog pristupa — biobibliografskom metodu raspravljajući, svaki put kada pokušamo da vulgarno objasnimo uopšteno poeziju. A to možemo, kao što se vidi u vulgarizaciji na početku ovog napisa.

Poezija dobija i moralno značenje, svaki put kada joj prilazimo sa te bibliografske strane. Do pojave metamorfoze koja se smatra modernizmom a u osnovi je samo povratak (ukoliko povratka može biti) na teren nerevolucionarnog romantizma, nazvanog još nedavno dekadentnim romantizmom koji opisuje ono što nikada nije bilo niti će biti, moglo se raspravljati o poeziji pesnikovoj i o liku samog pesnika kao o nedeljivim i jasno vidljivim pojmovima. Poezija po tom metodu dobija i moralno značenje i funkciju, iako je moralni stav pesnikov (kao alogičan i indukovani) vidljiv samo kod nastajanja poezije. Jedino alogično a ipak uobličeno u misli u čoveku — jeste moral. Našavši misli biobibliografi nalaze da je poezija filozofska, misaona pa prema tome i logička radnja. Da je funkcionalna u sebe na osnovu nekog sistema svesnog utilitarizma u životu. A pre-vidja se da postoje misli bez logike, etički aksiomi koji se u životu stiču svim drugim sredstvima samo ne umetničkom poezijom i da poezija nije filozofija jer jedini sistem kome se podvrgava jeste princip nikada razjašnjenja i razumom nedokazane katarze, oplemenjujućeg dejstva.

Poezija je dobijala moralno značenje jer je alogični a uobličeni u reči i misli, moral bivao unet uz liriku u poeziju isto tako alogični i uobličeni u reči.

Ali ako do te sinhronizacije morala i lirike ne dodje, što je stvar manje razvijene društvene svesti, ja ne vidim razloga zašto bi se moralo govoriti o racionalnoj funkciji poezije, o njenoj utilitarnosti i sociološki vršiti njenu analizu.

Izrekavši ovo nadjoso se na tragu apstrak-
tne poezije. Iako je lišena etičkog izraza ona ipak nije lišena lirskog izraza. Na toj tvrdnji se ne možemo zadržavati jer ona nije sporna, aksiom je pa može biti samo prihvaćena ili odbijena, a nikako ne diskutovana.

Jedno poneseno i haotično proleće ni u narušenom sintaksičkom sistemu neće biti puš-
tošno:

o mlo moje malo
o što sklapaš oko
od niknuća skokni
za zelene grudi
od pelena ljuta
iz kolena gola
od prskanja budi

U njemu ćemo čak moći pronaći i unutarnje ljudskih pa i socijalnih sokova koji su tu kao ponornice: emocija i stanja. Čitava gorčina, imperativnost i protivrećje mogu da budu čak i mučnina erotske prirode, ona najlirskija stiska skoro jedino priznata u vrtu fragilnih umivača reči.

*

U zamaskiranoj poeziji kroz koju prodire neka osnovna moralna fabula može doći do dvo-
čitkosti. Niko pod milim bogom neće moći raz-
aznati da li je to poezija nastala iz građanske
reznacije ili iz buntovničkog prezira. A ako
se to ne može sa sigurnošću utvrditi, jasno je
da o nekoj utilitarnosti ne može biti govora.

Pa ipak zbog rutine u razodevanju poezije
na piševu bio-bibliografiju koja u svakog kri-
tičara postoji kao garantovani minimum nje-
govih literarnih sposobnosti (!) može se doz-
nati tačno i nedvosmisleno šta je pisac htio
da kaže (sram ga bilo). Svaka poezija mo-
že se proglasiti za utilitarnu. Poezija koja nije
posedovala logičke sisteme nazivana je veoma
jednostavno poezijom besmisla, a pesnici te
poezije svakako i očigledno predstavljali su
propovednike besmisla. Nesumnjivo je
da su u svojoj infernalnoj uroti poželeli da is-
prazne sadržinu lubanja u drugih ljudi ko zna
u kakve mračne ciljeve. Može se s pravom
verovati da su oni praznici lubanja svojih čit-
talaca (a zna se da čitaoci stradaju od takve
poezije) sami potajno zadržavali izvesne koli-
čine razuma u svojoj glavi. Krišom. A zna se
čemu bi to dovelo. Zamislamo samo: svi jadni
ljudi bez razuma, a samo jedna grupacija u
posedu tog tako ishlapljivog sredstva. Nije li
to tipično framazonstvo koje se mora prog-
nati...

Niko me neće razuveriti da svi progoni poe-
zije i uopšte apstraktnih u osnovi, vidova
umetnosti, imaju baš takav komično histeričan
karakter. Progonitelj se oseća ugroženim. Ma-
logradjapi osećaju da u svojim kontradiktornim
postupcima, krajnje otuđenim neljudskim krše
granicu razumnog — pa će proginiti i mrzeti
umetnost koja slobodno, bez grize svesti
prelazi granice konvencionalnog. (Odgovor na
pitanje: kako građani prekoraju granicu ra-
zumnog u poeziji se ne može naći, ali u dram-
skoj literaturi može se naći niz briljantnih pri-
mera sadizma i samoživosti koji će biti ponaj-
bolji odgovor).

Ne bi bilo sasvim logično da ljudi prog-
naju apstrakciju zato što su i sami nerazumni.
Trebalo bi da se solidarišu sa nerazumnošću.
To bi bilo logično na osnovu ne znam kakve
celeris figure iz sedmog razreda gimnazije. Ali
posredi je afektivna logika koja ne priz-
naje premisu o nerazumnošću malogradjana, a
afekati je histerija.

Analiza te histerije pronašla bi njen uzrok.
Bilo bi to licemerje u odgoju. Hipokrizijsko
poklonstvo lažnim idealima simuliranog savr-
šenstva koje bi bilo najjasnije izraženo kao
estetski ideal okamenjen i hipotetički ukočen u
oblasti robno-novčanog. (Ova sociološka esteti-
ka kojoj stalno prilazim, nametnuta mi je od
građanina zavajenog u divnu zmijokožnu su-
prekrštenih nogu.)

Naporednim izlaganjem čistunskih vidova u-
kusa i biobibliografskog metoda u posmatranju
lirike dolazimo do jednostavnog otkrića: i jedno
i drugo predstavlja odricanje vrednosti izvesnim
alogičkim formama umetnosti. Sa pozicija har-
monije kao lepote lirika je bestijalna i nečove-
čna, a sa pozicija razuma svaka nerazsvetlje-
nost biće opskurna. Po samoj ovoj rečenici
vidi se užasni formalizam koji je u pozadini
strasnih žudnji za objašnjavanjem lirike lič-
nošću pesnika. Jer nerazsvetljenosti ne moraju
biti opskurne iako su to te dve reči, tobož
istovetne. Sama bliskost biobibliografa malo-
gradjanskom svatanju umetnosti navodi nas na
tešku sumnju da su identični u svojoj robno-
novčanog determinisanosti.

(Proveo sam petnaest godina po školama i
otuda u mene dosadna želja za nametljivim
svakojačnih minijaturnih zaključaka. Da bih se
isticejam iskupio samoću spomenuti dva doga-
đaja, ne dajući nikakvog zaključka.

Učenici gimnazije odlaze u Galeriju Matice
srpske i „realistički“ pljuju na Konjovićeve „mo-
dernističke“ slike.

Mladici koji je pokušao da objasni Murove
skulpture grupi mladića i devojaka bio je po-
pljuvan, a stavljeni su mu prst u uvo i nasrtali-
na njega.

Ono prvo sam čitao u novinama, a ovo dru-
go su mi ispričali.)

*

Gradjani koji sumnjaju u svoju mudrost bo-
riće se i rukama i nogama za nju. Za svoj
ideal lepog — za ravnotežu, za stanje u kome
se zna ko je šta i šta je šta. Ko je ko, ko
prosjak a ko imućnik, ko ima i ko nema.
Boriće se za ideal materijalne sigurnosti,
za novac i njegov ekvivalent robe, za dobro
uhranjene statue i za pesme s vodoskokom i
balkonom, za pesme čije će sunce biti ravno
usplamteloj kosi Merline Monroe, čija će ve-
drina biti ravna osmejku i nogama Beti Gra-
ble i čija će tuga biti jednaka dosadi svako-
dnevnog života — tupa ali nerazoriva.

Ono što je u umetnosti vredno pažnje sa
jedne šire tačke promatranja — jeste pokret
koji se oko dela oseća. To se mora priznati.
Ali ako taj pokret mora da bude toliko primi-
tivan da samog umetnika ne okrzne, čemu on-
da samo pokretanje. Ako je stena u vodi umet-
ničko delo talasi koji se od nje odbijaju zaslu-
žice pažnju posmatračevu samo ako se kojim
udesom prirode sinhronizuju sa stenom lišeni
u svom pokretu abrazionog dejstva. (Tačno pre-
veden ovaj simbol ne poriče nužnost razu-
mevanja između umetnika i svoga naroda, već
samo želi da nagovesti da u intimnom, najskro-
vitijem kutu svom pesnik mora da ima pravo
na originalnost možda i neshvatljivu.

Zašto insistiram toliko na kritici metoda koji
tumači pesme ličnošću? Zbog toga što taj me-
tod praktično pretstavlja vulgarizaciju poezije i
njeno siromašenje.

Zato bih želeo da možda nezvano i ne sas-
vim motivisano zahtražim da neke pesnike tre-
ba sačuvati od njih samih (neka se ne pomis-
li da iz vojvodjanskog lokalpatriotizma pomi-
šljam baš na čudnog lirika Crnjanskog) baš
kao što ih treba sačuvati od malogradjanske
publike koja poistovećuje poeziju sa Holivu-
dom 3 r.

Sačuvati ih od publike. To je teško ali po-
trebno — dosta dugo smo to dokazivali.

Sačuvati ih od samih sebe, još potrebnije,
jer danas i mi malogradjani pišemo pesme. Iz
naše trule građanske rezignacije niču krici ko-
ji čak mogu biti shvaćeni i kao krik buntov-
nog prezira. Ako se naša slabašna bića uzdižu
do visine na kojoj ne kukamo samo za odre-
đenom cuclom bolesnih nam duša — to je već
napredak, ljudski napredak.

Ako slabašnom čoveku pročitamo pesme, ili
ako pročitamo pesme slabašnog čoveka — ni-
kada se neće ni pomisliti da je u pitanju oz-
biljno prolivanje rođene krvi, pa sve da se to
i otvoreno kaže.

* * *

Zato pesnici ako vaše ljubavnice trave prs-
kaju od sokova nemajte se udvarati palanač-
kim učiteljicama. Poezija poprma i etičko
značenje i ako joj želite očuvati dobar glas
zaumite pozu. Eto recepta koji se skriva u
svakoj gomili hartije — šapće vam dok se
kompenzirate oruči po jeziku, po nebu, po li-
vadi i po glavi.

A publika je široka. Zato joj morate udovo-
ljiti. Kupujte joj poklone. Bižuterija za dame
— fotoaparati sa okldačem i za jedne i za dru-
ge. Budite narcisoidni — neće vam to biti
teško — morate samo pažljivo pronaći simbole
s druge strane ogledala. Kod jednih će to biti
filmska diva a kod drugih ceo izlog prodav-
nice starina.

Možete se zaputiti u stoletnu šumu, podjite
do klasične filozofije — svejedno — samo na-
đajte odgovarajuće ekvivalente novcu — zlatnoj
poluzi ravnoteže.

Od psiholoških stanja najviše će odgovarati
prezir prema presudnim događajima.

Budite uravnoteženi pa će vas gradjani poš-
tovati. Ne budite ludi. Jer ako su u stanju da
za novac počine najužasnije gadosti, da sahra-
ne svoga oca živog, oni će biti čistunici kada
je u pitanju razum. Svuda će ga tražiti da se
ne bi otkrilo da ga u svojoj surovosti ne po-
seduju.

SUSRETI NA POVRATKU

Svita

Predgovor

„I u maglovitom životu varljivo će se čeznuti za viđenjem“

Fet

Predložene miniature nisu ništa do varijacije teme «SUSRETI». Ovdje je data verzija junaka, junakinje i autora — baš u tome leži originalnost dela.

Događaji su također dobili poziv da učestvuju u obradi sižea, ali u posljednjem trenutku odustaje.

Autor

I Allegro

„La Donna e mobile“

Gibt, žuć, astma, pritisak — 300.

Glas žalostan i reči pozdrava prelaze u prigušeno brbljanje, dok otekle ruke grčevito stežu zvečicu šolju.

I to je ona, ista...

Iste ruke, koje je on sa toliko obožavanja... Do ovih unakaženih nogu bio je nekad spreman da baci život, mladost, snagu, sebe, sve.

To su te oči, koje u besane noći gledahu sa nemim prekorom, dok je avetinski poljubac ovih usana ometao u slasti drugog, bliskog i vrelog zagrljaja...

Glas mu odjeknu mirno i strogo. Sa odmerenom učtivošću junak se sagne nad rukom čiji je gest preklinjao i tražio milost. Sigurnim pokretom otkriniu škripeća vrata i izadje ne osvrnuvši se na stidljivo oboreno, suzama obličeno lice. One iste koju... — Mučenje celog života, potisnute čežnje, kajanje, žaljenje, bol — nestaje bestraga.

Bio je zdrav, bio je slobodan.

Duboko uzdahnuvši jesenju svežinu junak odlučno zakorača širokom ulicom.

U obližnjoj kafani, mladi kelner, veliki ljubitelj muzike, sa radosnim osmehom zastade nasred sale. — Nepoznati gost koji je istom naručio crnu kafu i konjak vešto je zviždao svoju omiljenu ariju: «La Donna e mobile».

2 Andante na Rabu

Dama u plavom pridržava se za gvozdenu stolicu neholiko koračaja udaljenju od stola bezbrižnog para. Usta su joj otvorena kao da je htela da uzdahne ili da pozove. Crnomanjasti oniski gospodin nemarno pregleda novine, otsjaj stakla zastire mu oči. Mlada žena u šarenoj pidžami povuče ga za rukav ismejući se stavi mu nogu u krilo. Dama u plavom nije mogla da mu vidi lice, nagnuo se da zakopča tanki remen.

Treće zvono odjeknu uporno i strogo, sirena potvrdi neminovnost polaska. Okrenuvši se u trci dama u plavom ugleda ruku sa dugačkim, suviše poznatim, suviše dugim prstima. Ruka je polako prelazila preko crvene sandalice.

«Gospode, — strani glas izgovori reči prekorom i strogo — zar se sme činiti takva neopreznost? Da nisam uspeo uhvatiti Vas za ruku, Vi biste bezuslovno pali u more. Vraćanje na brod posle skidanja mostića, nikom se ne može dozvoliti. Izvolite leći u ovu naslonjaču, potpuno ste izgubili Vaš dah».

Dama u plavom se ispruži.

Carobno se ostrvo udaljava, sve dublje tone u more. Providni zvonici tope se u ljubičastom sutonu zalaska. Usamljena zvezda nepomično stoji na bledom nebu. Pošto se sit nauživao pejzaža, označenog u vodiču kao «first class» humani se Amerikanac nameri da obidje svoju nepoznatu.

Ali bleđi lik i čvrsto stisnuta usta odaju takav bol da zastavši za trenutak u nedoumici on se udalji.

3 Scherzo

Autor se ne može zadovoljiti verzijama junaka i junakinje. Potsvesne reminiscencije — Puškinova Tatjana, Turgenjeva Irina — potstiču ga na drugačije zaključke iz činjenica datih u situaciji.

Naravno, junak ima da se pokaje i da se vrati svojoj prvoj ljubavi. U tom smislu tema je pravilno postavljena u junakovoj verziji. Ali sem toga potreban je roman, peripetije, nekakva izgradnja sižea, pa uopšte treba da se nešto dešava, čak i uprkos odvijanju događaja.

Dakle:

Plava dama iz protekle ali nezaboravne mladosti, ponovo se nadje

Krv njive

Planina je rodila oblake
i oni su zaveslali put beskraja...
Tamnilo je sašaptavanja.
Zaronila sam — u crno — belo
korenom...
Treba mi mudrosti prolećne.
Htela sam mudročću da oživim.

Planina je rodila oblake
i oni su zaboravili potoke...
Nadomnom je stajalo nebo,
a ja sam usamljeno ćutala...
Ispod mene klizaju žita,
a ja nežno rumenim...

Planina je rodila oblake
i oni hladno odlaze...
Oblaci sanjaju povratke,
i zato su zaljubljeni zalasci...

Mirijana Vukmanović

na putu našeg junaka. Susret se desi neočekivano, negde na moru — ovaj detalj je dobro pogodjen u verziji junakinje — na moru, u suton, na sunčevom zalasku. Morski pejzaž dopušta autoru da smesti svoje personaze u čamac tako da im se siluete tamno ocrtavaju na belo pozadini jedra dok se plovi srebrnim valovima u mesecom obasjanu noć.

Dijalozi, puni poezije, sete i nežnosti imaju da se skrate — jer opširno razlaganje ne odgovara žanru — ali autor daje na znanje da se nikad ne može odustati od arije nezemaljske ljubavi, koja odjekuje kao lajt-motiv Plave Dame, večite Beatrise. (Vidi pod B-Beatrise i pod D-Dante i dr).

Da bi se bolje istakao duet prvih ljubavnika uvode se prema dobrom starom pravilu komične ličnosti, koje vešto dubliraju uloge.

Dakle:

Jednog lepog jutra ljubomorna, ali ne i preterano verna junakova žena blagodareći veštom klizanju izvršenom sa drvenog brda, nadje se usred prskanja, kikota i vike baš na ledjima nekog gospodina, koji je istom ronio. Idućeg pak jutra rastrzan junak ušavši neočekivano u svoju hotelsku sobu, zatekne nju, naravno ženu, a ne sobu — u zagrljaju izgubljenog i ponovo nadjenog druga iz doba nezaboravne, ali nažalost i protekle mladosti.

Nastavak se odvija u brzom tempu i autor bez ikakvog kočenja ili daljih peripetija vodi ka raspletu. Čitalac i sam shvata: da će se junak za tren oka razvesti, dok odani i strani muž, plave junakinje ima da doživi naprasnu smrt iz sušte plemenitosti blagodarnih osećanja. Na taj način se užtede suvišne reči kao i zastarela griža savesti i poslednja prepreka je odstranjena.

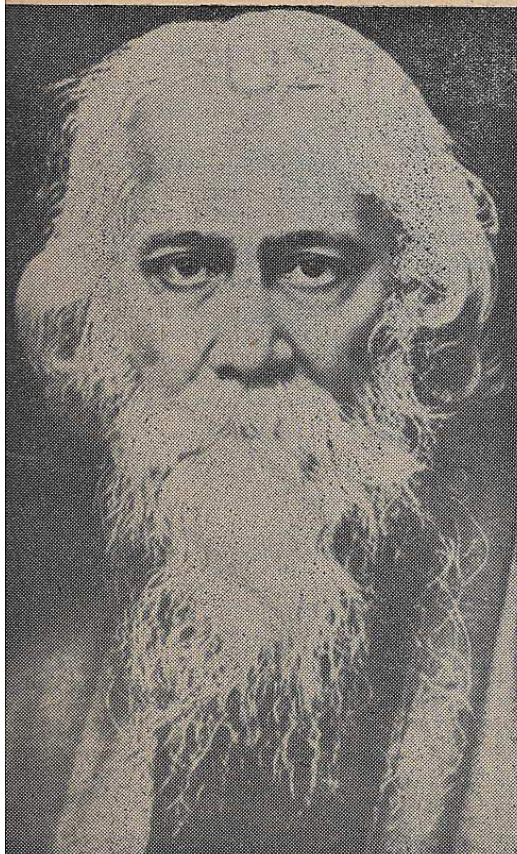
Ali,

ne želeći da broji bore na licu junakinje, niti da sluša staračko gundjanje junaka, autor se teška srca odlučuje da pogubi svoje blagorodne ljubavnike i to odmah posle venčanja, pomoću neke automobilske ili druge mehaničke katastrofe, koja uvek svakom stoji na raspoloženju.

Na taj se način stvar završava jednom modernom notom, a izbegava se banalna idila «večite ljubavi» u starosti. (Vidi pod F-Filemon i pod B-Bovkida). Primedba: ovi antički ljubavnici za razliku od naših nikad se nisu snabdevali sa prekobrojn timerima ili supruzima.

Epilog: U poslednjem trenutku zadihani razonoša doneo je vest, da plava dama i njen crnomanjasti dragi ne samo što se nisu sreli, nego nikad nisu ni postojali.

Tako se prezrena stvarnost osvetila trima tvorcima predloženog zanra: junaku, junakinji i autoru.



RABINDRANAT TAGORE

GRADINAR

(odlomci)

45

GOSTIMA, koji moraju ići, kaži: zbogom!
i utri sve tragove njihovih stopa.
Smešeci se pritisni na svoje grudi sve što
je nežno i prosto i blisko.
Danas je praznik duhova, koji ne znaju
kada će umreti.

Neka tvoj smeh bude samo beznačajna ra-
dost kao blistava svetlost na virovima.
Neka ti život zaigra lako na krajevima vre-
mena, kao rosa na vrhu lista.
U akordima udaraj na harfi ritam, kojim
te trenutak dariva.

52

ZAŠTO se ugasi žižak?
Zaogrnuh ga svojom kabanicom, da ga sa-
čuvam od vetra, zato se ugasi žižak.
Zašto uvenu cvet?
Pritisnuh ga na srce svoje strepeći od lju-
bavi, zato uvenu cvet.
Zašto usahnu reka?
Podigoh nasip, da bih je sačuvao za sebe,
zato usahnu reka.
Zašto puče struna na harfi?
Htedoh da izmamim ton, koji prevazilazi nje-
nu snagu, zato prepuče struna.

76

PRED HRAMOM je bio vašar. Kiša je pa-
dala od ranoga jutra, i dan je bio na izmaku.
Svetilji od svake veselosti naroda bio je
svetli osmehak jednog devojčeta, koje je za pa-
ru kupilo jednu sviralu od palme.
Pištava radost ove svirale nadmašila je sav
smeh i vrevu.

Beskrajna povorka sveta dodje i tiskaše se.
Drum bejaše kaljav, reka nadošla, njive pre-
plavljene neprekidnom kišom.
Veća od svih nevolja naroda bila je nevolja
jednog malog dečaka — nije imao ni pare da
kupi sebi jedan šaren štapić.
Njegove ozbiljne oči, što su pljile u izlog,
učiniše ceo ovaj metež ljudi tako bednim.

84

PREKO ZELENIH i žutih pirinčanih polja
jure senke jesenjih oblaka, gonjene suncem u
trku.
Pčele zaboravljaju da srkuću svoj med, pja-
ne od svetlosti posrcu ludo i zuje.
Patke na ostrvima rečnim pište od radosti
bez ikakva povoda.
Braćo, ne puštajte jutros nikoga doma, ne
puštajte nikoga na rad.
Podjimo da osvojimo nebo u jurišu i da
opljačkamo prostor u trku.
U vazduhu lebdí smeh, kao pena nad talasom.
Braćo, proćerdajmo svoje jutro u nekorisnim
pesmama.

85

KO SI TI, čitaoče, koji će posle jednog
stoleća čitati pesme moje?
Ne mogu ti poslati ni jedan cvet od ovog
proletnjeg bogatstva, ni jednu traku zlata sa
ovih obala gore.
Otvori vrata svoja i gledaj u daljinu.
U svom cvetnom vrtu skupljaj mirisni spo-
men na minulo cveće pre stotinu leta.
U radosti svoga srca da osetiš živu radost,
koja je pevala jednog proletnjeg jutra, šaljući
svoj veseli glas preko stotinu leta.

Preveo David S. Pijade

3

U ZORU bacih svoju mrežu u more.
Iz mračnih dubina izvukoh stvari čudnova-
tog izgleda i retke lepote — jedne su ličile na
osmehe, jedne su sjale kao suze, a jedne su
bile rumene kao obrazi u neveste.

Kada se vratih doma sa bremenom svoga
dana, sedjaše moja draga u vrtu i kidaše leno
listiće nekog cveta.

Oklevao sam neko vreme, i onda joj polo-
žih pred noge sve što ulovih, pa čekah mirno.

Pogled joj pade na to, i ona reče: „Kakve
su ovo čudnovate stvari? Ne znam čemu mo-
gu da koristite!“

Ja priklonih stidljivo glavu, pa pomislih:
„Za sve to se nisam borio, niti sam kupio na
trgu, to nije pravi dar za nju.“

I onda stadoh da bacam celu bogovetnu noć
jedno po jedno na ulicu.

U zoru dodjoše putnici, pokupiše sve i po-
nesoše u tuđe zemlje.

25

MLADIĆU, hajde k nama i kaži nam Iskre-
no, zašto je ludilo u tvojim očima?

„Ne znam kakvo sam vino pio od divljega
maka, što je ovo ludilo u mojim očima.“

„O sramote!“

„Da, jedni su mudri a jedni ljudi, jedni su
oprezní a drugi bezbrtžni. Ima očiju što se
smeju, i očiju što plaču — a u mojim je oči-
ma ludilo.“

„O mladiću, što stojiš tako mirno u senci
drveća?“

„Moje su noge sustale od tereta moga srca,
zato stojim mirno u senci.“

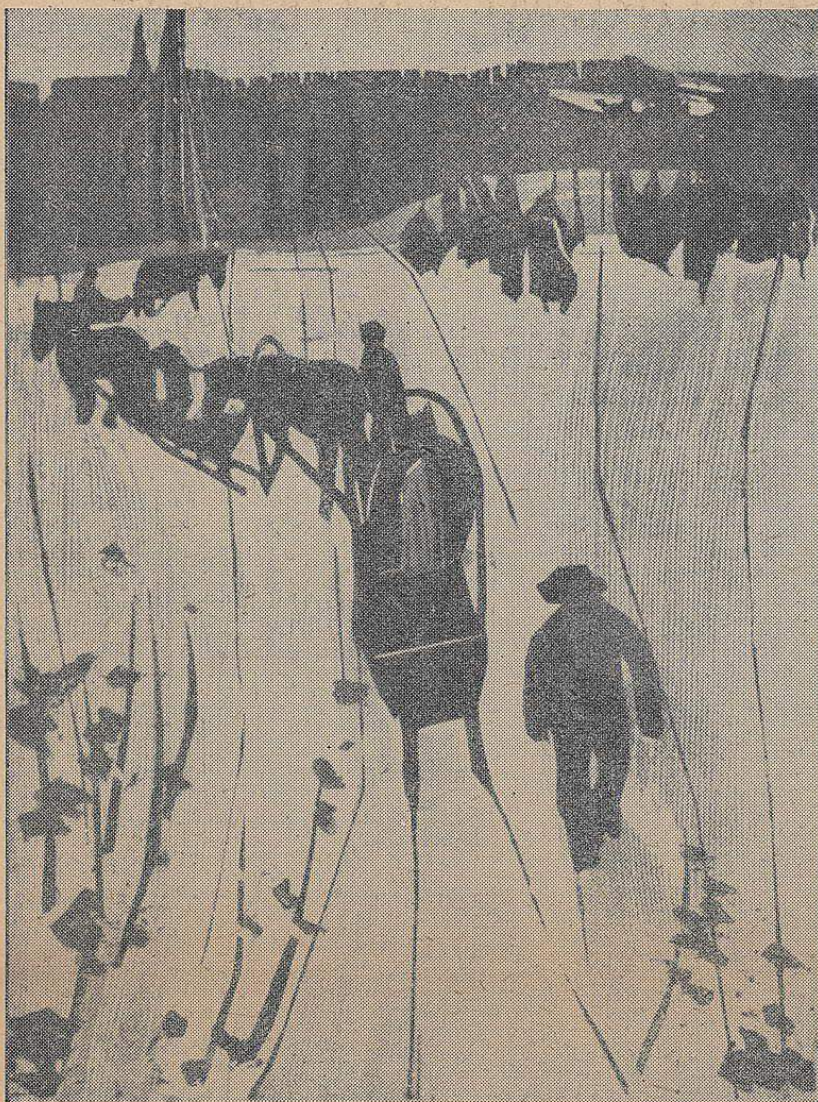
„O sramote!“

„Da, jedni idu dalje svojim putem a jedni
oklevaju, jedni su slobodni a drugi okovani, a
moje su noge sustale pod teretom moga srca.“



F. Mihelić :

Mrtvi Kurent



V. Vikainen:

Zima

ZA JEDAN POVRATAK

Dodji i budi plašt od vetra ja sam presahla voda
Ako te pred hramom prezrenu zaborave vrati se meni
Ova je obala od mojih ruku i od prašine sagorelog svoda
I ja sam ona dobra plima što raste u modroj peni.

Ako ti je krv luda i ako si gruba ja sam obala od brezove kore
Prodji kroz moje jutro nasmejana i plačna za bol i za snove
Ja sam bešumni vetar i pesma i pijano more
I proneću te snenu na svojim usnama kroz noć što nas u nedra zove

O budi besana zora i meka smrt od talasa i od trava
Tiha i gorka kao uzglavlje u tvojoj besmislenoj kosi
Probudiću ovo kamenje za tvoj hod i biću san i biću java
i biću zver koja boluje od tvoje krvi koja prkosi i koja prosi

Velizar Kostelić

IVAN MINATI

Mala sanjava gospa

O, jagnedi, jagnedi v vetru
in dvoje toplih rok,
o, rdeč cvet ob rdečem cvetu
in reke srebrni tok,
o, soba v zamolklem sijaju
oktobrskega neba,
o, z albumom na kolenih,
mala, sanjava gospa!

Kako se smešno izgublja
moja samotna pot:
ulica slepa, gluha,
na kraju kamniten plot.
In nanj je življenje vklesalo
neizprosen klieaj —
a ti ne moreš mimo
in več ne moreš nazaj.

Bridko je, bridko življenje.
Jemlje samo, daje nič,
dokler ne ležeš na pare
gol, izsesan mrlič.
o, vse se je zamotalo!
Tako, kot še nikdar.
Včasí je to velika,
a včasí klavrna stvar.

Naj bo že kakorkoli!
Tiha jesen zori,
v predvečerno tišino
komaj kak klic še vzdrti —
komaj kak klic brez odmeva...
Srce drgeta, drgeta,
kdaj te bom spet poljubil,
mala, sanjava gospa?

SONJA MIŠJAK

Sanje...

In zvezdice zlate so mi zamigljale,
prižgala še luna zdaj svoj je odsev.
O! sapice lahne so že zapihljale
potoček zapel je svoj najlepši spev.

Na travničku zvonček cinglja melodijo,
trobentice trobijo — kličejo me,
snežaki še zadnjikrat se zasolžijo,
stalil se je sneg — zdaj se taja srce.

Po travničku stopa nekdo ki me vnel je,
on niti ne sluti, da ljubim ga že —
še niti ne sanja, da blazno 'ga ljubim
a jaz? nič ne vem — vem da ljubi srce.

Mar niso te sanje najlepša prevaro?...
Zakaj nesmem reči, kar rekla bi rada?
Zakaj nesmem vpiči, ko to bi želela?
O ne! Somo pesmico bom Ti zapela,
naj v pesmi izpolni se ta moja nada.

Ti boš odvrnil — le Ti boš povedal
in Ti razvozljal boš, kar jaz si želim.

A danes, ko mesec razpenja svoj sjaj,
in zvezdic na tisoče je, ki brlijo
jaz srkam, vpijam zdaj to melodijo —
na prsij pa Tvojih bom našla svoj raj.

Andre ŽID: „PODRUMI VATIKANA“

(Biblioteka majstora romana, Kosmos Beograd 1955, preveo Marko Ristić)

Ta trajnost jednog estetskog, a posebno umetničkog umeca, do koje je Andre Židu neobično mnogo u svim njegovim delima stalo, dominantno je i skladno ruho i knjige Podrumi Vatikana, ili kako ju je nazvao Žid — sotije, što znači neku vrstu govorne i pretvorne, alegorijske satire sa nestvarnim, više insceniranim, ličnostima, uopštenim i opredeljenim, oterminjen m.Nježno radajući mrtve statue svojih likova jedinstvenih po motivima nastanka i otelotvorenja, Žid gubi celog sebe u razgolićenju i gradnji odbleška zemaljskog života koji je u samom Židu i opravdan i zanemaren sobom, i neutješno-bezrazložan, i lep bez svojih zagrobnosti. Vrtlog mirne drame Podruma Vatikana skriven je u neminovnom i postepenom, a donesen i dobiven sigurnim ubodima ironije po tamnoj i gušljivoj uprezi katolicizma koji je baštovanio Evropom u vreme radnje ove knjige, na kraju XIX veka. Druga boja Židove osvetljavajuće i problematične koncepcije je u gracioznom i skoro poetičnom otkrovenju iluzornosti i nedalekosežnosti ljudi čija je misao uvek slobodna i van njih, ali dovoljno daleka da im ne bude istinski bliska. To su ljudi, koji su različito zaboravljali svoj trag, a koji ga prosto nisu ni imali, jer nisu mogli da ga ostave. Ta dva oblika Židovog predstavljanja njegovih pogleda na sve i svet nisu samo pulsiranje neobično strasno i uverljivo Podruma Vatikana, već su lajtmotiv i ostalih Židovih dela — Močvara, Kovača lažnog novca, a pogotovu u jednoj karakterističnosti ljubopitljivog asketizma Tesnih vrata. Žid je u Podrumima Vatikana podvrgao analizi svoje estetike i svog spektroskopa profil društvenih problema zemalja iz Vatikanskog okruženja svodeći ih na nekoliko čisto svojih, umišljenih i marionetskih junaka, koje je romansierski spretno, ali i apstraktnom prirodnošću vodio od disidiranja u disidentnosti i opet nazad u iste, ali i obeshrabrujuće položaje. Podrumi Vatikana su prosto vanredan dijalozirani roman nenazvan romanom samo zahvaljujući preteranoj skromnosti autora, vanredan zbog svoje akordne i harmonične i neposredno-ubedljive, zgranjajućudivljive odvojenosti sadržaja, kao i zbog savršenog, majstorski-romanopisnog načina kazivanja, stila, kondenzovanosti i originalne forme kojom je napisan, a koja je još blistavija u Kovačima lažnog novca. Sadržaj je bez klasičnog zapleta, kudikamo prikladniji za realizovanje čulnih i nutarnjih Židovih indicija kao autorova očigledna tvorevina bez pretenzija na

ispunjenje zakona realizma. Tri sestre, Arnika, Veronika i Margarita, do svojih najfluidnijih nijansi življenja prožete religijom katolicanstva i malograđanskom patologijom, blede su i potrebne, u naravima samo svojih temperamenata, nejednake, senke, vezane brakom i to, prva sa bezizraznim i usaljenonevrednim, okruglim Amedeom Fler-suarom, Veronika udata za tipičnog jogunastog i neaktivnog naučnika Antiba Dibua, posutog skramicama ateističkog socijalizma Zorža Palanta, i poslednja kao žena književnika konta Julija Baragliua, slobodnog mislioca i pravog primera dubokoposadenog katoličanstva u ljudima koji su rasli sa vatikanskim snovima o hodu vremena. Te tri porodice su i tri monotone, ali dražesne zbog svojih insinucija, atmosfere Vatikanskih podruma. Psihologije koje se u dijalozima njihovim ustvari i same stvaraju, deo su Židovih shvatanja i negacija, ogledalo su njih u kojima se uljuljkivala Evropa, zapravo Italija sa Francuskom. Žid kaže na jednom mestu ustima jednog od junaka: „Na ovom svetu je važno da čovek ne izgleda onakav kakav je“. To je zajednička maska svih navedenih likova, uglavnom deriviranih sa određenim, donekle jednostranim portretima. Iz te skorojednostranosti izdaju se naučnik Antib Dibua i kont Julije. Antib Dibua je nelogičnog i irealnog životnog puta po prelomima tog puta, ali skrojen i nesuvisan, čak molijerski onovljen kao istinska i komplikovana karikatura dveju fiziologija čije je karaktere predstavljao — prva je Antib ateista, a druga Antib krajnji anti-disident — asketa i odjek Tesnih vrata. Kont Julije ima opravdanja u svom nastanku, ali je njegov opstanak osmišljenje oštre Židove ironije. Književnik sa nekorisnim plodovima slabih hrišćanskih romana sazdanih na neživotnim principima, Julije je po svojim kolebanjima i dizakordima svojih saznanja, po svojoj biografiji i lutanjima puno sličan samom Židu i predstavlja jednu stranu odlaska od svega nečemu takopoznate dvosmi-slenosti Andre Žida. U tom mu tihom horu svojih kolebanja, Julije je neophodno doživeo, ili još bolje, neminovno doživljuje presudne prelome po konačno oformljene svoje slike konturnog i neustaljenog, labilnog i nesigurnog tragača za sopstvenim putkacima k je je neposoban da stvara. Julije je u početku opredeljen, određeni i pravcati hrišćanin da bi u trenutku kupanja u nesle-pilu, u istini, govorio Lafkadio o prkosu i nadenom smislu na drugim poljima ljudskih

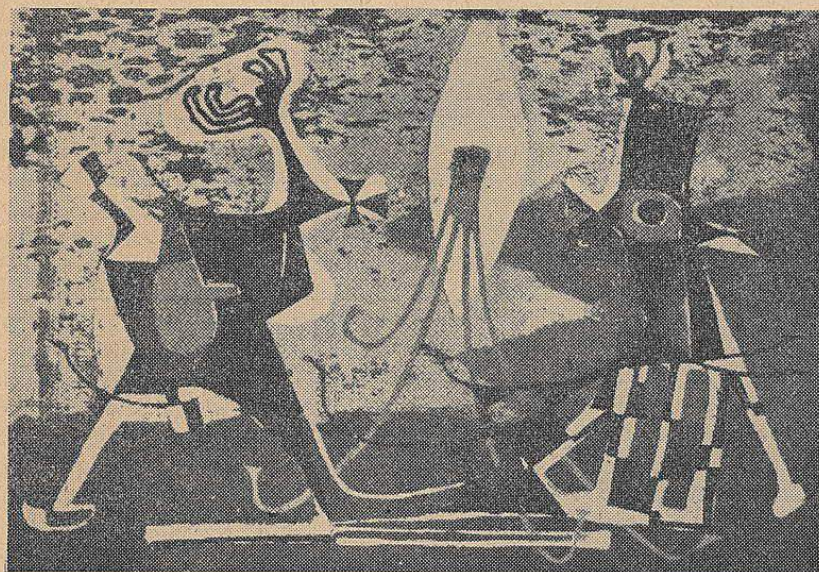


O. Zatkin:

Muzikanti

trajanja i da bi tog istog trenutka meteorski pao ponovo u sebe (odakle je tako teško izaći) i tamo konstruisao još jednu besmislenost svog naličja. I tu, kao uzrok otelovljenja Julijeve biti, nalazimo najlepše i najčudotvornije u Podrumima Vatikana, potez dostojan Židovih preokupacija i skoronaivan po impulsu, ali svež i beskrajnepojmljiv determinatnom shvatanju, tipičan za čitavu samoličnu satisfakciju Židovih tendencija, ako je uopšte moguće govoriti kod Žida o tendencijama — na Lafkadio. Lafkadio je interpretator poznate ideje o „delu bez razloga“. Ta ideja, danas donekle naivna i već klasična u Francuskoj literaturi, ne ostaje u nama bez svojih ganjljivih draži i nosi nas sugestivno samom Židu i njegovom naporu za uobličjenjem, nepojmljivih čitavom jednom vremenu, kontradikcija života. Jer Podrumi Vatikana su i praskozorje Žida (luzioniste, neka vrsta snažnog trzaja iz logike i potvrda dinamike Židove osobenosti. A taj Žid, moćan u svojoj bezgraničnoj ponirnosti i postavljanju niza teškorešljivih ili neresljivih, kako čisto filozofskih, tako i primitivnozemaljskih problema, taj Žid „i manijak i tiranin, književnik od jutra do mraka, čak i u uživanju, čak i u ljubavi, svodi se sav na svoje književno delo, na svoju ličnost, na onaj kip koji modelira s podmuksom iskrenošću“ kako kaže Martin di Gar. I svaki kip njegovih kompozicija nosi u sebi jednog drugog Žida. Žid je mnogostruk i kao formalist i kao suptilni odgojitelj živih karaktera; njegova meka senzibilnost boji duboke lepote nježnosti i ljubavi koje imaju poreklo i u antici i u hrišćanstvu i u modernom podlisku savremenosti. Žid uokviruje svu poeziju svoje proze baš, na tim poreklama sazdanim, štimungom u literaturi već znanog Židovog termina „grčke ljubavi“.

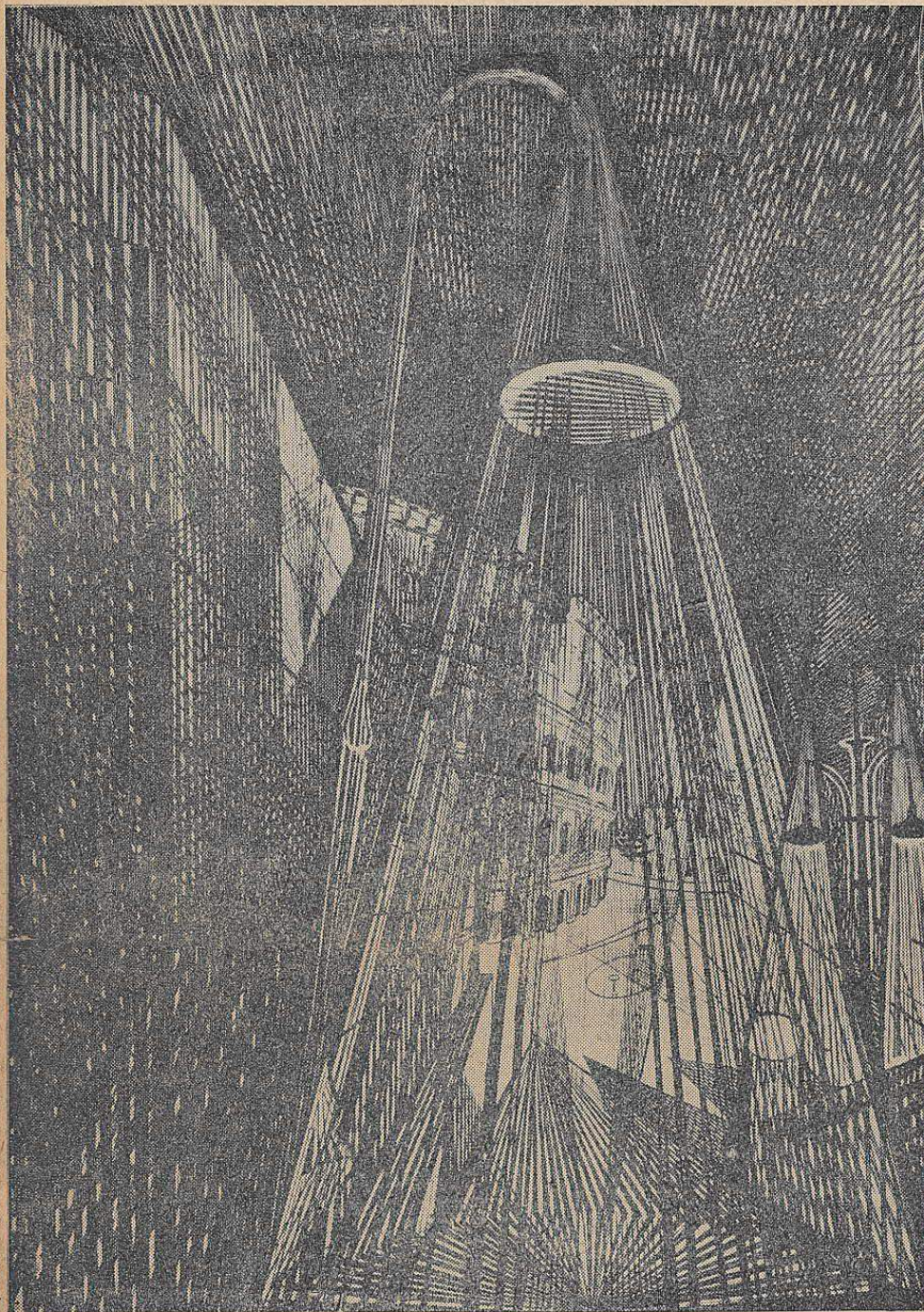
Sotija Podrumi Vatikana je jedan od najboljih Židovih autoportreta. Ta knjiga je verni otisak sve Židove umetničke radoznalosti i svetionik je egzistencije neformulisane filozofije koju je rodio Andre Žid. Za tu knjigu najviše pristaju reči Martin di Gara kojima je završio svoju savesnu kritiku Žida...: „Kako sam nepravedan! Jesam li ikad proveo kraj Žida jedan sat a da se nisam vratio obogaćen!“ I zaista, velika literatura Andre Žida obogaćuje.



S. Suoček:

Razgovor

Milenko MATICKI



A. Laudek:

„Nema apstraktne umetnosti. Treba uvek od nečeg početi. Može se zatim otkloniti svaki izgled stvarnosti. Nema više opasnosti, jer ideja predmeta ostavila je neizbrisivi trag“.

Pikaso

Pred Modernom galerijom u Ljubljani mnogo zastava, raznobojnih, lepršavih, dodiruju se. Po njima smo navikli da raspoznavamo zemlje. Umetnost je jedna za sve; zastave nestaju iz naše svesti. Geografske barijere prebrođavamo. I pored onog da

svaki kraj ima svoje specifičnosti, da skoro svako ostvarenje nosi pečat sredine iz koje je izraslo, vidimo u japanskom listu, finskom snegu, jugoslovenskom gradu, američkim oblakoderima mnogo zajedničkog. Specifičnosti iztaza, ali i polarizacije.

Na četiri kontinenta (Australija nije zastupljena), dvadesetak zemalja i sedamsto izraza ima najrazličitijih realizacija. Najuočljiviji pravci su naturalizam, ekspresionizam i nefigurativno. Najsnažnije od tih realizacija su one

Koloseum

što su vizije, osobeni novi životi, izrazi jednog stanja. U raznim tehnikama te improvizacije i likovne realizacije u znaku su traženja i nalaženja. U tim različitim a ipak bliskim smerovima oseća se težnja za punim izrazom, težnja da se vizija obelodani. Grafičke realizacije najrazličitijih izražajnih antiteza, ukrštanje različitih koncepcija sveta i opet daju potvrdu o raznorodnosti doživljaja.

Dojmila su nas se ona ostvarenja koja su bliska našim osećanjima. Ličan utisak je polazni put i završni cilj. Kazuje samo ono delo koje izražava jednu stvarnost — unutrašnju istinitost. I ne ono koje fasciniра samo, nego ono koje uzbuđuje i potstiče.

Bune se neupućeni svuda, traže spoljni razumljivi izgled, imitaciju prirode i prvo siže, a ne znaju da siže izražavaju oblici i boje. Siže je nadahnut i doživljen u jednom novom vidu, a umetničko delo daje mogućnost doživljavanja i za sadašnjost i budućnost. Ne menja se umetničko delo, nego se menjaju koncepcije generacija. Ostaje samo ono najsugestivnije. I siže ostaje, ali i njegove moći se menjaju utoliko sporije ukoliko mu je životnost veća. Umetničko ostvarenje izražava i doživljava se uvek novim načinom osećanja i novom imaginacijom, tu je najveća snaga i najbitnija komponenta dela — sugestivnost. Plastički efekat izraz je realnosti — simbol njen, deo imaginacije, koja uvek zaokuplja celu čovekovu psihičku aktivnost.

NATURALIZAM. Pružili su nam ga sovjetski i neki drugi grafičari, onaj odraz što klizi po površini sveta, oblika i boje, onaj odraz koji se nikad nije ni smatrao ostvarenjem, programatska kopija stvarnosti potvrđuje zaostalost i ugušivanje nesumnjivih individualnih vrednosti. Radujemo se ipak što su se baš kod nas prvi put posle mnogogodišnjeg zagrañenja pokazala i njihova postignuća. Došli su nam baš u sadašnjicu da se uključe u ideju zbliženja i očovečenja sveta. Kazivaće nam, nadamo se, ali tek tada kada shvate da se preobražaj prirodnog pogleda sveta likovnim jezi-

JA I MEDITACIJE

Medjunarodne izložbe grafike u Ljubljani

kom transponuje u novu harmoničnu celinu, u nov život.

Doživi umetničko delo samo čovek sa razvijenom imaginacijom ili primitivac instinktom. Rdjavo obavešteni ljudi ne shvataju vrednosti jednog izraza, sklješteni su u svojoj ograničenosti i skloni su obično opovrgavanju vrednosti. Kandinski zato i kaže „više volim biti nerazumevan nego razumevan pogrešno“.

EKSPRESIONIZAM nadahnut nadrealističkim dahom daje fantastične oblike ovenčane simbolikom. Čini nam se da je taj put kod nas dominantan. Ne možemo da ne opomenemo Miheliča najfascinativnijeg ali i najdramatičnijeg. Svojom delujućom moći oblici su mu simbolično čudni, vode gledaoca u ekstazu svojom mističnošću i sugestivnošću. Suštinska je to sinteza o vidljivom i unutrašnjem životu stvari i ljudskih bića, o drami i radosti života, u varkama i borbi za egzistenciju, preobražaj stvarnosti i izraz biti življenja. Transformacija poradja fantastične oblike da bi nevidljivo ornamentikom vidljivog otkrila i još dalje aktivirala duhovne moći ljudi. Zastrašujuća čudovišta su izgleda samo doživljen strah izražen radosnim duhom, bolest je prebolovana. Oslobođamo se pesimizma izrazivši ga. A te zlokožne vizije razumom su ostvarene i poniruća su realnost.

Spomenućemo i Srbinića njegovo traganje za smislom življenja u vremenu punom sunovrata i opet onako simboličnim izrazom udvoje, jer dvoje opet obrazuju grupe i neprekidnost.

Nefigurativan, apstraktan izraz najčešće je nerazumevan. Priznaće i oni najneupućeniji da svaka boja ima svoj život, temperament i moć, ona kod čoveka izaziva najrazličitije asocijacije na neki predmet, ustvari izražava duh predmeta, nadmašuje mu spoljašnji lik. Umetnik predmet doživljava, transponuje onu najdublju skrivenu realnost. Karakter linije u apsrtaktnom slikarstvu je u dvodimenzionalnom doživljaju, dinamičnosti, ritmici i opet miru. Linije i boje, taj najelementarniji slikarski jezik, uprošćen je u nefigurativnom slikarstvu, blizak je mu-

zici a suprotan literaturi. Pariska škola, u kojoj su se okupile sve narodnosti, internacionalna je, otišla je najdalje i dala najsnažnije realizacije u ovom pravcu.

Nagradjeni na izložbi nisu oni najeminentniji, najpoznatiji (Pikaso, Maks Ernest, Zatkin i dr.) već mlađji, manje poznati ali snažni, koji će dalje usmeravati umetnost, voditi je ka novim suštinama.

Posle svega vidjenog na ovoj izložbi naroda nameće se zaključak:

M. Srhtnović:

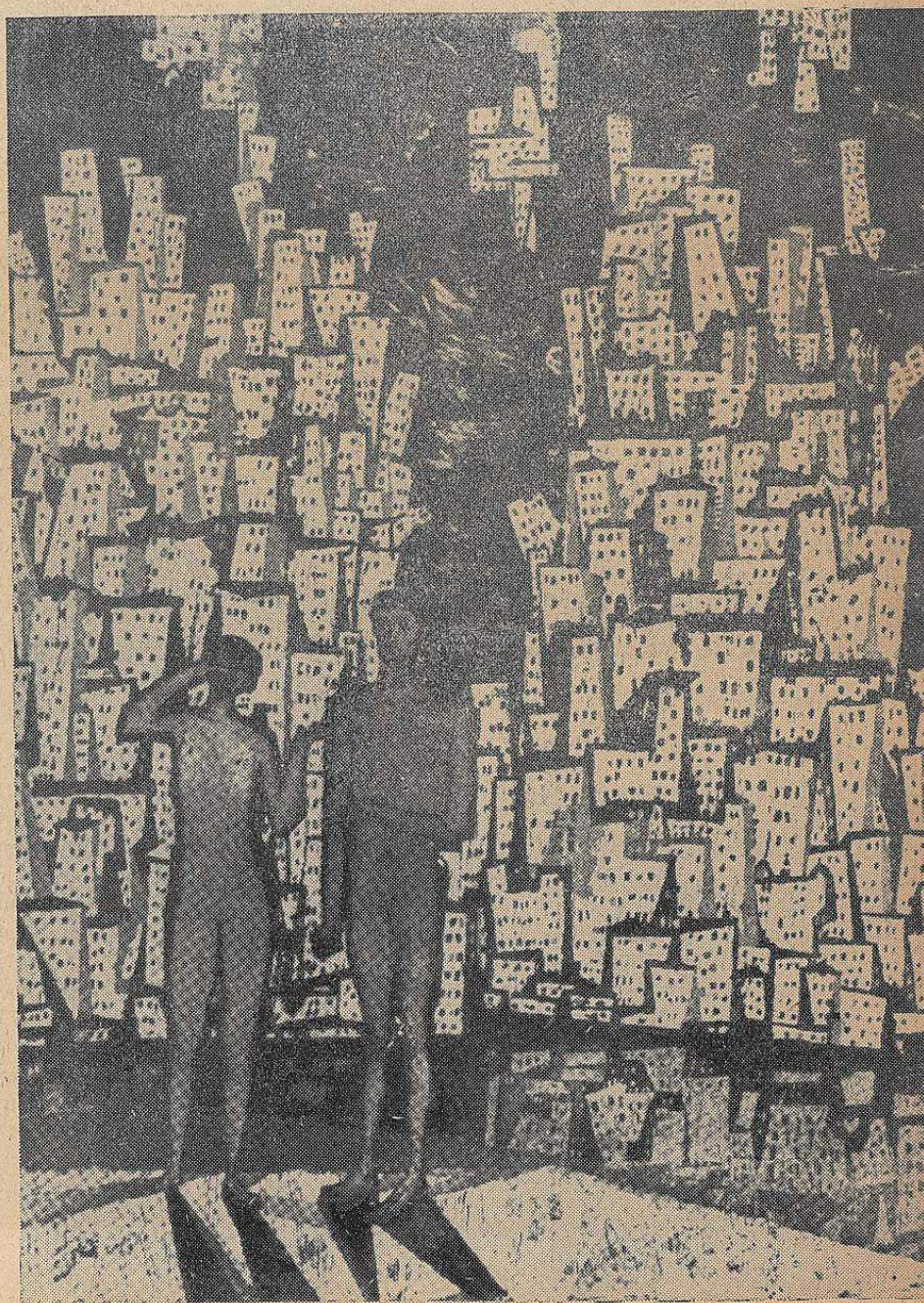
stvaralački prosede je različit, a suštinsko, ono što potstiče čoveka na stvaranje iskonsko je, slično i opet nedokučivo. Razlika je samo u doživljavanju.

Listovi grafike dostupni su savremenom čoveku više nego druge umetničke tvorevine i sigurno će, kao što su figurice iz Tanagre nekad u antičko doba biti nevidljivi od savremenika. U njima se najadekvatnije izražava intimni život umetnikov, lirski i onaj drugi, teži za kazivanju.

U ovom središtu medjunarodne publike, u Ljubljani, prvi put zajedno i najudaljeniji. Konsultovati se neće ali će se potstaci i otkriti nam, otkrivati najsušastvenije otkucaje sadašnjosti.

B. D. POZNANOVIC

Gradovi



Odlomci iz knjige „Izlet“

Opis prve maske

Izdvojila su se dva kruga. Oni su se odvrtili i širili spiralno, ali budući da su bili dosta daleko jedan od drugoga nije postojala opasnost da će se krugovi (šireći se) sastaviti i da će napraviti haos na površini bistre vode. Krugovi su u odnosu na oblik gline-nog bunara postavljeni kao oči u odnosu na lice. To su u suštini bile ne-srazmerno velike oči (i koje su se stalno povećavale) pa je izgledalo da se čude i strahuju, da su oči premlaćenih, podivljalih cigančića što su videle suviše mnogo zla za suviše malo godina i da ne veruju u primamljive ponude ni u tople radosne sastanke. Oči su postojale zle; punile su se tamnozelenim odbleskom tamnozele-nih krošnji nadnesenih nad glineni bunar. U centru ovih pokretnih (već ogromnih) krugova, u zenicama oba oka, kao blistavi majušni biseri toplog sjaja dubili su se nepoznati vrtlozi koji su bili jedini (ali neznatni) po-kušaj da se sačuva neka vrsta razumevanja, kakva takva sposobnost praštanja i razumevanja. Očima se nije mogla dodati naknadna toplina ni ve-štačko poverenje zato što je voda sa-mo prividno bila meka, poslušna i neotporan materijal; u suštini ona je nametala tvrdoglavo jedan odredjen sadržaj, unapred odredjen i koga ni-čija mašta nije mogla da protumači kako bi se njoj dopadalo. Nos na o-vom licu nije imao nekog naročito značaja. On se čas video dobro (tad je bio običan trougao, svetla želja) čas su ga prelivali i kvarili mali ta-lasi i pravili od njega baburastu, ras-cvetanu nosinu pijanca, čas su ga ti isti talasi (pri povratku) mrežali i na-birali i činili da je nos bio nos ljuti-tog, uvredjenog čoveka nesposobnog da se izrazi. Iz usta su kapali zubi u usta od vode, u glineni bunar. Goli, beli, razredjeni zubi cerekali su se na licu vode. Premeštali su se lako i me-njali mesto pa posle opet svi u nizu titrali i podrhtavali kao bela sablasna ogrlica. Trava oko bunara, čupava kosa oko lica, vlažna već i od samog prisustva vode rasla je gusto, zamr-šeno i brzo kao kosa kretena koji su to postali zbog neke nesreće. Kosa se mogla urediti i zalizati jednim po-kretom, ali bi se time, besumnje po-kvarila cela slika, pokvario bi se jedan ceo i odredjen izraz.

Opis druge maske

Kad se prvi put zarije oštro dleto u drvo niko ne vidi kraj. Simboli vr-caju kao varnice i pale, po nečijoj tudjoj volji vatru tamo gde se niko ne nada. Tek je već gotov plamen-svo-jina. Deblo bi moglo da bude glava starog kralja ili glava prosjaka ili tvrda, tup glava profesionalnog vojnika. Deblo bi moglo da bude glava heroja sa stisnutim čeljustima, sa očima malim da ne razumeju i da ne vide pomor;

moglo bi da bude glava pesnika sa očima dubokim i tužnim; glava pot-smešljivog filozofa ili čelave babe ili glavatog dečaka muzičara, čuda od deteta. Deblo može da bude glava vola; da se piramida okrene na vrh i da se u ravno, prostrano teme ušrafe iskrivljene gvozdene šipke kao rogo-vi, ili suve skamenjene žile kao ro-govi ili jedan oštar kamen kao jedan preteći rog spreman da proburazi i da ponese plen. Deblo bi moglo da bude glava slona, da se na sredini debila, malo bliže dnu, probuši rupa i da se u rupu ugura čvrsto gumeno crevo kao surla ili meka sveža grana kao surla; deblo bi moglo da bude velika slonovska glava dobričine. Ona bi mogla da bude glava konja; da se ureže prsten nekoliko santimetara iz-nad postolja, da se tanji i glača dugi vrat pa posle po tom vratu da se ku-caju sitni ekseri i oko njih da se oba-vije žica kao griva ili trava, kao griva ili zamršeni, stari kanap kao griva. Deblo uopšte ne mora da bude glava ono može da bude trup žene i da se ostave daire dva čvora kao grudi, može da bude pravilna i britka kocka-geometrija; ono može da bude ceva-nica mamuta, može da bude kupa ili piramida da istrči vrhom u vis ili da se nabije vrhom u zemlju i da poka-zuje pljosnatu, ravnu zadnjicu. Deblo može da se glača i da se glača i da bude samo glatko deblo... Deblo mo-že da bude ponovo deblo pa da bude zelenije i jače nego kad je bio deo živog bujnog hrasta i da bude zele-nije od sve zelene šume-ono, patrljak jednog oborenog, zaboravljenog drve-ta, kao drvena figura Spasitelja po-stavljena na kraj puta da bi opraštala usputne grehe; deblo može da se okre-će kao limeni pevac na limenom kro-vu i može da mu se lice okrene na potiljak, a potiljak na lice pa da se u to novo, prazno lice urezuje novo lice sa sasvim drukčijim crtama i izme-njenim izrazom. Deblo može da se seče grubo, sekirom i da ovi grubi zarezi budu njegova naročita vrlina; može da se reže sasvim malim dle-tom pa da ljuspasta površina potseća na krljušt ribe pa da se produži tom linijom potsećanja do novog potseća-nja i da se dodje do sasvim novih ideja na drugom kraju sveta; može da se grebe nožem, da se glača šmirgl papirom ili peskom, da se poliva vo-dom da bi isprskalo, da se maže vos-kom pa posle da se trlja mekom vu-nenom krpom da se blista. U njemu mogu da se kopaju plitke rupe pa u te rupe da se stavljaju belutci ili škril-jast kamen; može da se opasuje ni-zovima glavatih eksera — grubim naki-tom ili čeličnom šinom spasonosnom omčom. Deblo može da se postavi na panj u senci šume pa da bude melan-holični pastir bez stada, može da se ostavi na sred livade kao trkački konj, može da se nabode na glogov kolac kao u pričama o varvarima može da

se ostavi na pesku, može da se obesi o grane da plaši ptice kad se ljulja, da se baci u vodu da plaši ribe, da se sakrije u žbunje da bude kao iz-bezumljeni satir, da se postavi na ve-liko kamen kao spomenik za besmrtnike ili da se ostavi na humci zemlje kao spomenik za smrtnike. Deblo mo-že da se obradjuje sve dok postoji i jedan jedini kubni santimetar drveta. Deblo može da se ostavi na vatri da nagori kao kumir iz stare katedrale koja je pogodjena zapaljivom bom-bom ili da izgori sasvim do posled-njeg kubnog santimetra drveta. Deblo može da se baci i opet da se uzme i da se voli kao što se voli ljubavnica koja je prethodno bila venčana žena. Ono može da se izgubi i da posle, kad se nadje, bude najdragoceniji dar slučaja, ili da se nikad ne nadje i da se oplakuje tek upola kao što se u-pola oplakuju izgubljena deca za koju se ipak veruje da nisu mrtva. Deblo može da se voli, da se obožava, da se celiva pobožno, da se cepa mučki, gori, baca, pliva, potanja; ono može da bude svetinja i da bude šugavo i puno crva...

Opis treće maske

To je bila najčvornovratija hrastova cepanica; valjalo je iskoristiti sve čvo-rove ispućenja, sve otporne nagibe za nagibe, sve stvrdnute žile za braz-gotine. Tukao je čekićem u oštro dleto upravljeno u čvrsto drvo pod najvi-šim čvorom na kraju cepanice. Čvor je počeo da klati kao truo zub. On je usecao duboki kanal oko čvora i oče-kivao:

— Sada će, sad, sad!

Čvor se klatio sve više. Zatim je ispao.

On je u rupu uvukao dleto i tukao dalje. Posle je vrtio burgijom. Posle je okrenuo cepanicu i tačno na su-protnom kraju započeo dletom novu rupu i dubio i dubio dok nije probio dno:

— Sad to nek stoji! — rekao je.

Zaravnio je cepanicu, skinuo brido-ve i uglačao teme.

Kroz rupe ispod temena provukao je žilave račvaste grane...

Vola je unakazila bolest čvorova.

Vola su ujedali crni obadi. Uvla-čili su mu pod kožu debelu šuplju iglu i štrcali otrov. Vo nije imao repa da se brani ni grla da rikne. Otrovi je volu nagrizao meso pod kožom. Vo nije imao repa, ni grla, ni očiju; tr-peo je samo rogovima, žilavim rač-vastim granama.

Otvori dva čvora za dva oka!

Izaberi velike čvorove za velike oči vola!

Glava vola je zabodena na kolac u sred livade. Velike, tužne oči, tek progledale, nisu mogle da se načude samoći...

Opis pete maske

Ovo celo stablo bremenito mirom, čije je zadebljano postolje s teškom mukom pretvoreno u glavu, čije su žile isplaženi, obešeni jezik; ovo stablo po kome je sekira urezivala uvećane, monstrozne krljušti, čija je jedna strana pretvorena u beli trbuh; ovo glačano obradljivo stablo, na čiji je užu kraj prikucana daska simbol krmarjenja, ovaj živi brod; ovo stablo čija su ledja pusto zabodeni veliki zidarski ekseri da budu jake duge kosti koje čine peraje, ovaj vodoravni spomenik u slavu palim kečigama.

Opis dvadeset prve maske

Ruke su bile dignute u nebo. Ruke su bile duge i rahitične. Preko ostalih, iskrivljenih kostiju opustila se mrka, ispucala koža. Koža se pripijala malo više na laktovima i na gležnjevima kod šaka i ta su mesta ličila na drvene jabuke i na bilijarske kugle. Ogromni dlanovi bili su još ogromniji u odnosu na tanke ruke pa je izgledalo kao da su dlanovi monstrozni crni leptiri nabodeni na špenadle i ostavljeni da se suše, da skapaju mučenički. Ruke su bile motke za veš pa je bilo čudno što se na njihovim vrhovima ne lepršaju košulje i gaće; ruke su bile katarke velikog broda; one su bile jarboli pa je izgledalo neverovatno da sa njih ne vise hajdučke zastave, ili šarene sportske, ili vatrene zastave za borbu ili bele za predaju; ruke su bile koplja pa je izgledalo neverovatno da sa njih ne vise čak ni zastave na pola koplja u znak zvanične žalosti koja nikad i nije prava žalost, jer ljudi ipak u te dane idu na ljubavne sastanke i dobijaju velike svote novaca na kartama. Ruke su mogle da se vide iz velike daljine pa bi se činilo, sigurno, onome ko bi ih video da ruke traže pomoć i da taj neko (ko bi ih video) naročito ako je mekog srca ne bi primetio da su ruke, u stvari, samo nevine vertikale bez značenja i da je njihova jedina ambicija da stoje harmonično jedna u odnosu na drugu i obe u odnosu na tamni postament.

Opis trideset sedme maske

Iz korena velikog stabla izadje tvrda, crvena gruda — grozan čvor. Čvor ne podnosi obradu, lomi sečivo dleta, izmiče kao klizava lopta. Jedva ako burgija provrti rupe. U rupe sa strane utisnuo je uši od školjki (to su bele, uspravne uši na glavi ridjeg mačka); u rupe ispod gubice utisnuo je duge komade žice kao pleteće igle (to su zardjali brkovi — jedno čulo više); u rupe od očiju sasuo je žutu, prozirnu boju.

Mačak može da stoji satima nepomično na krovu s naperenim ušima, sa ukrućenom glavom, sa pritaženim dahom i da liči na prvog mačka, zlopamtila i pravu zver; može da stoji na dimnjaku, da repom prepolovi mesec i da bude izlapeli mačak — budala na novogodišnjih čestitki; može da

hoda na žici ali ne u cirkusima i na mig dresera (jer je mačak u suštini anarhista i ne podnosi dresera) nego samo kad se njemu samom prohte; može da bude mačak u čizmama, ili mačak u džaku, ili mačak u krilu i da se zove: maca; mačak može da stoji kraj usijane peći i da zevne ravnodušno kad svi misle da će mu izgoriti sjajna dlaka.

Mačak ne može da stoji (kao što može da stoji pas na primer) kraj drvene postelje hranitelja osuđenog na smrt niti može (kao što može pas) da uquine od tuge. Mačak se gadi žalosti i izbegava je na taj način što zažmuri na jedno oko ili na dva kako kad zatreba. Mačak jedino može da uquine kad se povuče za rep pa mu se istegnu pršljenovi na kičmi, ali mu se inače ne može da naudi ako se udara po glavi. Pogotovo ne može da se naudi ridjem mačku jer on nema ni repa ni trupa pa prema tome ni kičme a glava mu je od tvrdog crvenog čvora koga ni oštro čelično dleto nije bilo u stanju da ozledi.

— Publiku treba praviti u serijama! — mislio je.

Opis trideset osme maske

Geometrija je bolest. Prvo zarazi maštu na izgled sasvim neznatno, a onda ili bukne po nežnom tkivu kao tuberkuloza ili gamiže i jede tkivo sporo i nezaustavivo kao rak. Geometrija je bolest usavršavanja. Na neki način to je kao prisilna sreća formi koje bi inače živele sasvim mirno i sasvim udobno u svojoj nesavršenoj ispreuranosti.

Geometrijska tela od kartona imaju dve prednosti — lako se prenose i nisu trajna; imaju jednu manu — ne vide se osovine.

Geometrijska tela od žice su za početnike, za nevernike, za neproncljive, za brzoplete.

Najsavršenija geometrijska tela su od stakla; pa ipak oni koji su ih napravili uzalud očekuju priznanje, burni pljesak i slavu — dobiju hladno:

— Da, to je zaista savršeno...!
...i ništa više.

Geometrijska tela od kamena, obzirom da su čvrsta i trajna mogu da imaju praktičnu primenu i da započnu potpuno nov život bez ikakve veze sa geometrijom.

Pravilna kamena kocka izmerena preciznim lenjirom, pažljivo isklesana dletom i usavršena glačanjem potseca na ispravna gledišta a to je u ovom slučaju bilo najvažnije jer se radilo o gledištu i o publici koja i nema drugog cilja i drugih prava osim da ima ispravna gledišta.

Opis trideset devete maske

Pre nego što je počeo da pravi masku mislio je:

— Vo traži detelinu s četiri lista uporno do punog buraga i do smrti s mukama. Lucerka izraste za noć, vo je pojede za dan.

Ipak se prihvatio posla.

Vo u areni bio je nepomičan; lucerka je izrasla u publici. Monstrozno uveličan list lucerke, načinjen grubo od tvrde hrastove kore stajao je na klupi u prvom redu.

Kad je završio posao slegao je ramenima i rekao:

— Strast lucerke za porok vola!

Opis poslednje maske

Kule od karata su za strpljive i za one koji nisu tako naivni i ambiciozni da poveruju da se ceo špil može da složi u spratove. One su bolja zabava za površne jer se bolje slažu i veselije izgledaju kad se šareni žandari, dame sa slovom D u zaglavlju i popovi koje neki zovu kraljevima okrenu spolja; kule načinjenih od karata okrenutih unutra izgledaju turobno, monotono i čine se da su manje nego što u stvari jesu. Ne treba ni pokušavati da se u kule od karata unesu korisne lutke, marionete ili olovni vojnici, prvo zato što je prirodnije da marionete ostanu napolju (izvan mašte) kao i svi čuvari i najamnici i onda i zato što bi se kuće od karata srušile pod njihovom olovnom težinom.

Kule od slonove kosti su postale najamne kućerine za čete beskućnika i uobraženih bolesnika, za neveste i ucveljene pa su se njihovi pronalazači iselili zalupivši gnevno vrata za sobom. Iz ove činjenice proizašao je jedan smešan nesporazum: stanovnici kula od karata misle da čine bog zna kako veliki podvig ismevajući stanare kula od slonove kosti i to čine u ubedjenju da ismevaju nekadašnje stanare — one koje su se već davno iselili.

On se smejaio zbog nesporazuma i mislio je:

— Ipak bi ih trebalo upozoriti!

Kule na pesku lako stradaju od erozija i kad neko hoće da ih gradi solidno i savesno mora da zabija isto toliko spratova u zemlju koliko hoće da dignu u vis a onda kule izgube značaj i smisao.

Kule na plaži nisu ništa drugo nego svetionici; kule na pustoj adi nisu čak ni svetionici (pošto ada ne bi bila pusta kad bi bilo prometa rekom) zato su ove kule potpuno nepotrebne.

On je dugom pokretom ruke obrišao znoj sa čela i rekao:

— Potpuno, potpuno nepotrebne!

U jednom trenutku mu je palo napamet da bi kula mogla da služi za osmatranje šlepa na vidiku i onda se opet grozničavo bacio na rad ali se posle s razočarenjem setio da bi kula mogla da bude i kula za grobno rušenje, i za odbranu, i kriva kula, i visoka kula za romantična samoubistva, i za uginule ptice, i za pušćane metke, i reklamna niska kula za plakate koje oglašuju mast za obuću, večerne zabave, vakcinaciju pasa (strogi kontumac) mobilizaciju, imena streljanih prestupnika, popis preostalog stanovništva... i zato je zauvek ostavio posao.

„KRVAVI PUT“ — NAJBOLJI

Dugo. Još dugo će partizanski dani biti izvorom velikih realizacija na svim planovima umetničke akcije. Za žaljenje bi bilo ako ne bude tako jer tragičnog je mnogo bilo za:

...onih lepih dana
kad je bilo puno partizana.

I dobro je došao Janko da se pridruži Tadiji Čemerkiću, Ući i Pavlu i Mići. A pridružio im se Janko dvostruko. Pridružio im se onim heroizmom bez pogovora što je osobima tek velikih ljudi i velikih dana. I pridružio im se onom velikom ljubavi što je iznad granica svih ljudskih strasti. Jer biti vojnikom vlastitog opredeljenja i pod cenu mogućnosti da se izgubi život. Jer biti ljubavnikom slobode kada je samo pomisao na nju osuda života. Staviti život u odbranu života najboljih drugova. Biti najzad uzrokom očve smrti a postati savest jednog života što nije život to je veličina Jankovog poduhvata. To je tragedija jedne mladosti. Ali to je, jer su joj temelji najljudskiji, čvrsta zgrada sveta koji se tek radjao. I radja.

Sever i jug. Rat. Okupacija, Logori. Izdaja. I opet rat. Onaj naš rat bez predaha. Bez rezervi. I onaj drugi rat svih što su uz nas. Ogroman prostor medju ljudima. Senke medju narodima. Onda laž da ljudi prestanu biti ljudi. I svernu tome nasuprot jedna mržnja. Ne mržnja na ljude. Već mržnja na neljudsko da se spasi ljudi. Prepreka nije bilo za ljubav. I hrabrost. Sever i jug delovi su tek jedne nesreće. Ujedinjeni za novu sreću.

I samo lepe reči za ovaj film. A ikad ipak treba izdvojiti Milivoja Živanovića to nije da se umanje vrednosti ostalih stvaralaca filma. To nikom ne pada na um. Milivoja Živanovića treba izdvojiti i potsetiti na čudnu sreću ovog filma jer ga nisu hteli ni u Kanu ni u Pulj. A Milivoj Živanović bi svugde ponekom pomrslo račune čak i kad bi poneki film u celini i bio bolji od „Krvava puta“. U ovom velikom filmu Milivoj Živanović je zaista najveći. On će trajati i tada kad film bude otišao u zaborav.

Lazar ČURČIĆ



Jutro

Razbiću školjku u koju su te mora sakrila snenu
I poneću te bešumno između obala što se kraj mojih stopala rone
Biću tih kao večnost i čekaću da vetar razveje zvezdanu penu
I u zoru biću more koje pleni i grad koji tone.

Velizar Kostelić

HERTA KREFTNER

MORSKI PUT

To je morski put k tebi
jer more je
uvek ispred ljubavi
i na moru samo bura.
Još traju vremena polubogova...
Već godinama moj je brod
na putu.
Ostrva prolaze mimo
obasjana mesečinom,
peščane obale tužne i prazne.
Mrki čovek zastavom daje znak
na molu.
Svirale, zmiје i vino u krčmi,
I veliki vetar.
Vetar sa mirisom riba i
krik albatrosa, i vetar
sa parom iz tujih luka.
More i vetar
udaraju glasno u moj čamac
ali kormilar
Kinezi je nemi.
Koliko te volim,
ti si moj morski put.
Sećaš li se
da se u vremena polubogova
uvek nanovo svetionik
gasi? I vetrovi
samo polako nadimaju jedra.

Preveo Slobodan Miletić

VETAR

Skitnica u crvenoj košulji
jeo je hleb od kamena.
Nikada nije uzdahnuo.

U aprilu bi uvek
isukao topole kao sablje
i pretio crvenim krovovima.

Jednu granu je zabio
u dimnjak male kuće
mислеći da je to grlo.

Ništa posle nije ostalo.
Skitnica u crvenoj košulji
udavio se u dimu.

Učinilo mu se da su jablani tvrdji
pa je njima vitlao
i parao nebo.

Kada je naišao oblak
grane jablanove zamršiše se
i skitnica susta.

Otvorio je svoja usta
i progutao oblak
pa onda zaspao.

Sasvim slučajno košulje nesta,
od kamena posta trava,
od čoveka osta ulica.

Pa ipak niko nije umro...

Stevan Nestorović

NAS DVOJE

Nas dvoje
Dva smeha, dve suze
Ili suza u smeću.
Dva goluba što guguču na uglu krova.
Dva oblaka belo-snežna
Što igraju vals uz muziku vetra.
Nas dvoje
Dve senke na mesečini.
Dva otiska tela na travi.

Aleksandar Erdeljan

TRI PAKLENE ISPOVESTI

Trnokop

Veoma rano počinješ da sanjaš oči. Najzad se one i pojave pred tobom. Svelucaju u tesnoj granitnoj jami samoće tako da ti se od teške bleštave crnine učini da si pronašao kameni ugulj. Zarlo sam nokte prema crnim loptama gorenja i čulo dodira mi u vrhovima prstiju uz nesnosne i oštre bolove sagori...

Tada još nisam shvatao šta znači ostati bez čula dodira. Ali nesreća koja me od tih dana prati, najneljudskija nesreća uverila me je u neophodnost tog izvanredno važnog čula. Jer otada sam postao grubijan koji bezobzirno dotiče druge ljude a i ne oseća koliko im bola nanosi.

Kako se moglo pobeći od tih crnih očiju? Ko to zna? Grčila se u licu, stenjala od užasa i odmah zatim počinjala da se smeje. To je put ka površini zemlje, ka najgušćoj šumi na svetu, ka džinovskim borovnicama, ka podizanju kamena sa dna potoka, ka zverima, ka divljim zverima. Setio sam se najčudnijih njenih uzdaha sladostrašća i samozaborava, ja koji sam navukao zastor nemira na oči, crveni zastor lutanja i bekstva u cikličnom pokušaju da pobegnem odande gde se vraćam, odakle sam pošao i odakle bežim želeći da ne želim...

Setio sam se i zar je onda čudno o dobri i blagonakloni čoveče koji se često maskiraš hladnoćom... zar je onda čudno što sam mogao tako užasno ogoljen i lišen etičkog kriterija da segnem rukom želje... Zar sam mogao a da ne pružim ka najcrnjem kamenu na svetu, ka lapisu od koga žvalave usta i srce se razgoreva, zar sam mogao a da ne pružim nokte duže...

A svi mi imamo na duši nokte... to je najužasnija činjenica do koje sam došao za vreme svoga rivenja pod zemljom u rudniku mladosti... u trnokopu duše...

Sagoreo sam od užasa... od srama... i nikada onako tamna neće doći potpora mi iz snova... možda zaista nikada...

II

Još samo topli čelik da padne s neba pa će nastati mir

(šuma, na obali vode u noći)

Palaca jezikom mrtva močvara iza naših ledja, zariva nam se do grla (a ljudi, živi ljudi — to smo mi — naduli smo se pod gustom vodom, i usnom se raskidanom na udice okrutnosti okačimo. Na meso se zakačimo od korenja i oko nam nije ništa drugo do lokvanj sluzav i požuteo. Grozne krastave žabe zelene se na lokvanju, a reći ću vam na čemu — na našem oku požuteo od starenja).

Poplavi krljušt vode, igračka na vetru, noseći crno runo broda, hvatajući ga za noge pomoderim perajima, stežući drhtavo telo ladje (To mrtav je brod od aveli sazdan — gle — kako okom smotri visoko do šljuke taj umrli polip taj gorenjak mrtav a drhti, dršće i previja se u grčevima vode, pomoderle vode. A mora, ja znam da mora prokletu da se uvija iako je preklan, jer dotiču ga ruke modre i žvalave, ruke pihitjave i sluzave, ruke mrtve od riba i od kosti, od skota i blata).

U šumi su mrtvi vojnici (a noge im se bele). Mrtvi ljudi u šumi nestaju za koji trenutak jer evo ide voda, evo je ide, gle — već zloguko udara u korenje mrtvih ljudi, već obara stabla zelena od muke, morena od sviske. Sagoreva koru od pepela kose u stotnih duba; a ja ću vam opet reći da to su mrtvi vojnici — cela šuma koja tone u reku, u potmule dubine. Leže neki presamićeni, prepovoljeni, a neki stoje, još stoje i govore mrtvi vojnici; nel to nije kreket žaba i krik sove, to mrtvi soldati govore i još su uspravljeni. Ide drvlje i jede kamenje od riblje vode kad aveli se raspusnuto brode, i ja ću razrogačena oka doznati strahobnu činjenicu da mi smo ti mrtvi vojnici koji trule u fosfornoj šumi, da mi smo ti poklani od gangrene i da jedina razlika između nas i istinski mrtvih vojnika jeste u to-

me što mi hodamo i govorimo, o kako umobolno govorimo. (A mrtvi vojnici koji kraj nas leže zanemali su zauvek. O kako im se noge bele, gole noge.

Al čuj, to neko krljka i rasipa podbulu penu vodi na istoke; to neko šapće u zlom tutnju nadolaska vode. Da, znaš, sad već i to mora da se kaže: to mrtvi vojnici govore; to nije kreket žaba ni krik sove, to nije vetar zapleten u granje, to govore soldati mrtvi, instinski mrtvi. I nema razlike među nama i među njima). Da, beli se neko telo u daljini. Dal znaš šta to biti može?

Crveno je nebo, od kresa je crveno, il možda usne naše pospiju ga peskom sa dna samih sebe, crvenim peskom rajске boje.

Oj, dal će pasti nebo (od peska il od topovskog čelika) dal će pasti da nas prepokrije mirom, jer ako ne padne ja znam da će biti sve kobno i varvarski.

Četiri kolosa drže nebo na plećima ja ih vidim. Treba ih smanjiti, časna reč. U ime mrtvih vojnika nas i mrtvih vojnika neznanih junaka od pre sto godina i od pre dvesta godina u ševare podunavske leglih. (Oh, nema više seobe pod crkvenim barjakom na putu nenaseljenih močvara. Više nigde nema nenaseljenih lokvara i slatine. Svud leže uginule ribe i prokljnu trvenje med narodima. Više se nigde ne može pobeći iz ove pokriviljene šume. Sad samo se mora ugastiti požar ovaj s neba da ne bi zapalio krošnje naših glava i satro nam ikre iz porfirne starine. Više se nijedna močvara usnom ne može sasušiti i pijavkom duha posisati. Nikad više novo telo zemlje ne može se naći, — ovo je poslednje telo mrtvoga vojnika koje moramo braniti do sudnjeg dana i do smrti. Nema bekstva od samog sebe. Nema spasa od ovih belih nogu, ranjenih nogu u sablasno zapaljenoj vodi. Pomodrela je krljušt vode i talasi postaju sve veći).

Jel oštiriš koplje ogorčenja? Pitam te borče. Zar ne vidiš talase kako se zapene i stisnu, zar ne vidiš kako u sumraku brodovi krenu na reci. Kako zadimi im duša na dimnjake usne. To sve se sprema na poslednju bitku u tihu večer na reci. Četiri kolosa drže nebo rata na plećima (to je crkveni obred iz srednjeg veka) — sa ripidama i kopljima oružani. Al zakratko će, jer eno ide voda da pobije džina, da ga smanji i učini čovekom mrtvim na obali, živim u srcu.

U glave im ulazi i u zube... Voda, neka čudna voda očovečena i prozirna...

POL KLODEL

* * *

Ribar ribe lovi sa tom, duboko u talase potonulom mrežom. Sa tom nevidljivom zanikom između dve grane dočepao je i lovca [male ptice. A meni, kaže baštovan da mesec i [zvezde uhvatim dovoljan je tok vode i trešnjev cvet i užaren javor, meni je dovoljan snop vode što se rasipa.

I meni, kaže pesnik da uhvatim ideje i [slike dovoljna je hartija bela, bogovi će isto [tako bez traga preko nje preći kao ptice po [snegu.

Da bi domamio kraljicu mora dovoljan mi je beli ćilim prostrt da sidje nebeski kralj i da se mesečev [zrak na hartiju spusti.

Preveo Slobodan Miletić



A. Rudzinski:

Pčelar

Prerana smrt

tone kugla crvena u more crne pare ko trbuh zemaljske magle što se tare o blede plava brda ukletih zemalja tudjeg i nemiljenog feudalnog kralja nazvanog ponorom il muktom jekom severca (bože dragi spasi nas — molitva to je novoverca)

uranja kugla trvena u ponor bez dana, bacamo kamen gnječenih glava u procepe lišenih nam za časak potpore mozga kom su [hrana i ne pozelelih od tužne kože slepa oka da se [ocepe

čekamo im pljesak o ponore kužne i slepe čekasmo do smrti al ne ču se zvuk čarkanja [prstom bačene misli po oku daleke vasione

o bože dragi spasi duše naše zajeca preplašena [zečja usna zaustavi nas pred snežnom pustinjom neće deca ti biti više raspusna

rasporiv se gustinom kako je strašna napetost u grudima ne diše se više bez grčenja srca u ljudima

religija je u nama o napetosti mistična religija strave nadasve lična jer u pitanju je spas tela našeg i centralnog [nervnog sistema, da ne bude tegljen svaki živac, u svakoj ćeliji [da nas nema

u ponor duboko gde nas grizu ribe, u nebo hurije gde se klibe

o boli nas srce od prostora bezgraničnog prsni oklop puca od blede plavih brda i magle crne pare što se o etar tare

mi ljudi neljudi od kalcijuma i od bronzne poludećemo

— sva ova religija, sva ova užasna u prsima [tenzija svodi se na jedno jedino pitanje konačnosti [dimenzija...

SVETLOST SA SEVERA

Norveški turistički brod DIJANA posle divne plovidbe ulazi u Alžir. Od Trsta sekao je talase Jadrana i Sredozemnog Mora na svom prvom putovanju imajući vreme lepo kao da je sam svevišnji šef turističkog biroa. Svuda okolo zeleno-bela voda nad kojom su galebovi lebdeli u svom večno titrajućem letu, morskari površina koja čas raste čas opada menjajući boju u zoru i u sumrak dana, a gore uvek plavi samot neba — sve to u neobičnoj harmoniji...

Nekoliko stotina milja dalje, jugoistočno, rat u Etiopiji se privodio kraju. Sto milja zapadno, grmeli su Hitlerovi i Musolinijevi bombarderi nad španskom zemljom zahvaćenom crvenim plamenom...

Na brodu je bilo nekoliko Norvežana koji su možda osećali taj oštri kontrast. Ostali putnici, Italijani, koji su sagradili DIJANU i pratili je na njenoj prvoj plovidbi imali su za sobom nekoliko hiljada godina sličnih kontrasta između lepota prirode i čovekovog razaranja u Sredozemlju.

Paluba za šetnju iz mnogih razloga čuvana je za razmenu ozbiljnih misli. Ima pisaca koji prepuštaju svojim junacima da raspravljaju o sudbini Evrope dok ih Severno More u čamcu za spasavanje baca amo — tamo... A ostavljeni su, silom prilika, sami sebi na neodređeno vreme. Ali DIJANA je nosila samo pozvane goste sa smislom za takt i ton u ponašanju. Bilo je mnogo prijetnije postići istovetnost mišljenja o brodu, vremenu, i galebovima, negoli o Evropi i diktaturama. Samo je jedno biće prekršilo ovu prečutnu jednoglasnost — čerka direktora, Norvežanina, kojoj su Italijani dali ljupko ime MALA DIJANA.

Putovanje je trajalo samo nekoliko dana, ali je ova lepa mlada žena bila centar pažnje... Samo, ne stoga što su se na njoj osvežavale oči, već i zato što je iza te blage lepote bilo umnosti. MALA DIJANA upotrebljavala je svoj razum sa odlučnošću koja je u početku jako uznemiravala njene zemljake. Jer, za razliku od njih, ona se nije ustezala da otvoreno kaže italijanskim fašistima svoje mišljenje o njihovom nadiranju u Etiopiju i Španiju. „Sad će se pokvariti raspoloženje“, pomislili su neki.

Ali, dogodilo se samo to, da su Italijani smanjili svoju galantnost u trenutku kad je ona najvatrenije govorila. Ipak, vremenom društvo se počelo okretati oko nje kao nebeska tela u sunčanom sistemu, tako da su se južnjački odabranici neba sve više približavali izvoru svetlosti. Ustvari, vrlo je čudno kako lepa i šarmantna bića mogu izgovarati neprijatnosti da zvuče kao muzika, dok iste primedbe izrečene od drugih potsećaju na sudar testere i eksera.

Za MALU DIJANU ova divljenja bila su obična stvar. Ona se nije ose-

ćala niti ponašala kao na pozornici. Sačuvala je svežinu severa. A govorila je kao profesor književnosti.

Mi, njeni zemljaci, ponosili smo se njenom mudrošću, tim plavim fenomenom, koji je oduševio Italijane, ali iz drugih razloga. MALA DIJANA je bila sjajan predstavnik svoje nacije: smelo je govorila sve ono što su njeni zemljaci želeli da kažu.

Kad se posle osamnaest godina setim ulaza u Alžir, onda se sećam više MALE DIJANE nego amfiteatralnog grada koji se gledan preko beskrajnog mora polako i ponosno izdizao iz mora...

Dok je brod klizio prema gatu, ona je stajala na gornjoj palubi i govorila grupi Italijana:

„O, vi nosioci kulture“, vikala je ona. „Vi, koji ste za nas kroz hiljade godina skupljali i donosili drevnu kulturu, hrišćanstvo, renesansu, humanizam! Vi ste tako vešto čuvali i prenosili te duhovne vrednosti da ste usput izgubili samo jednu nevažnu stvar — poštovanje čoveka, obojenog ili belog! Poštovanje života običnog čoveka kao neobičnu vrednost, veću od ikoje imperije!“

Za ove reči MALA DIJANA bila je nagradjena veselim poklicima. Italijani bi joj u tom času poklonili čitavo MARE NOSTRUM. Ali, ona je mislila ono što je govorila. Ja verujem da su joj bili neprijatni ovi poklici i da ih je osećala kao prepad na neko dete. Možda bi ona nastavila sa napadima da razgovor nije bio prekinut jednim događajem.

Dok je brod ulazio u luku na jugu se nagomilala masa teških pretećih oblaka. Poče pljusak. Na ivici pustinje kao da je visila velika kišna zavesa. Tropska kiša je šibala po prljavoj vodi pristaništa, bubnjala po krovu palube za šetnju. Ali društvo je stajalo u dobrom zaklonu.

Mali Arabljani su iskrslili iznenada, kao delfini. Privukli su se brodu na malim trošnim čamcima. Dok je kiša tukla njihova mršava tamna tela, oni su skidali svoje dronjke i uz oštre krike skakali u prljavu i od ulja masnu vodu. Kad su izronili oko njih je bio venac svega onog što pliva i truli u zagadjenoj vodi pristaništa.

Dečaci iz sirotinjskih arapskih četvrti hteli su da ulove sjajan metalni novac koji nadmeni beli ljudi bacaju sa turističkih brodova. Oni su klicali grupi na palubi, kojoj se priključile i Norvežani. Posmatrali su čudan prizor. Evropski novac je svetlucaao kao haringa, u masnoj vodi, koja je bila tako mutna i nečista, tako trom, da je izgledalo da bi se na njoj mogla održati i ribarska mreža. Ali gipka tela dečaka ronila su u toj prljavoj vodi loveći sjajan nikl.

U ovim trenucima čak i Italijani zaboraviše mladu i lepu ženu sa se-

vera. Odjednom, začu se njen zvoniki glas:

„Tamo, baci tamo, da... u struju! Ne, čekaj, ja ću baciti!“

MALA DIJANA se nagnula preko ograde i divlje mahala. Pokazivala je prstima. Prekrasno je izgledala u blistavo beloj haljini. Oči su joj svetlele ispod uvojaka plave kose. Lice joj ozareno, a celo telo drhtaše od uzbuđenja, dečijeg, pred ovim novim, stranim prizorom.

Iz utrobe broda šikljao je mlaz izmeta. Kao olakšanje posle preobilnog ručka. Izmet se razlivao oko broda i mešao se sa morskom strujom.

I baš TAMO je MALA DIJANA bacila svoj sjajni norveški novčić od pedeset era, koji je upao usred izmeta. Ali arapski dečak je bio brži od sjajnog metala, on je zaronio baš tamo... Kad se pojavio na površini novčić je bio među njegovim zubima i on je samo ispljunuo nešto malo vode.

Na palubi za šetnju lepa bela žena sa severa vikala je pobedonosno, ali sada na norveškom, jer su reči dolazile sasvim iz dubine detinjstva:

Pa on je i TAMO zaronio!“

Preveo Milenko Milović

polja

MESEČNIK
ZA KULTURU I UMETNOST

odgovorni urednik:

Florika Štefan

tehnički urednik:

Petar Popović

izbor likovnih priloga:

Bogdanka i Dejan Poznanović

zaglavljje:

D. Stojanović-Sip

izdavač:

PROGRES, Novi Sad

Maksima Gorkog 24

tel. 34—53, tekući račun kod
Narodne banke 300-T-514

štampa: **LIBERTATEA, Vršac**

metri:

Aleksandar Kakovjanu

Julian Miok

Cinkografija: **GRAFIKA, Novi Sad**

Redakcija i administracija:

Novi Sad, Maksima Gorkog br. 20

Godišnja pretplata 200 din.

MONOLOG O POEZIJI

(Frogment iz Dnevnika)

Nemir i u ovoj noći. Možda se drukčije i ne može živeti. Nemir koji lišava spokojsva. Stvaranje kao da nema granica ni krajnjih definicija. Ono nije samo nemir i nespokojsvo, i govor, ono je i pobuna u sebi, nezadovoljstvo, rušenje, ali i mir, ritam, akordi i neprestano traženje i osluškivanje. I negacija.

Mislim na jedan deo ove noći. Na jedan sat nasilnog budjenja. „Hteti“ to sada nije moguće ostvariti. Mislim „hteti“ sam. Zaspiti sa talasom u sebi. San koji nas varljivo odvaja od svih spektara, gibanja, ispoljavanja života spolja i u nama, u krvi, u mozgu.

Takav je bio jedan sat, jedan trenutak, jedan akord ovog sna u ovoj noći nesna...

„Put je bio kamen. Koraci su škripeli po njemu. Nekada tu nije bilo naselja, domova, ljudi. Jednostavno postojalo je samo brdo. Stene sa mahovinom, gušterima i bubama. Zbunjene sa pticama u proleće, trulim lišćem i travom u jesen. Dve reči probudile su tišinu. Sunce je izlazilo... Njih dvoje išli su mu u susret...”

Koji je to opis? Šta su povezivali ti nagli besmisli. Taj žar glasova. Ognjište reči. Prve iskrene nekog smisla? Ili možda samo reči, reči i ništa više.

Tražio sam san. Još nije svitalo. Mislio sam o snu i u snu i to su bile čini mi se dobre misli. Uspokojavale su. Tako mi je izgledalo to divlje suočenje sa sobom i sa snom koji je bežao od mojih očiju, postelje, i sobe, i same moje noći.

Pisati! Šta sve to znači? Rečima odati, neprestano odavati sebe. Ludo, nežno, svirepo izdajstvo. Ogrušimo se ćutanja. I mi smo posle izgnani Adam koji stvara svet. Je li baš svet? Davati sebe, misliti o životu u sudaru sa njime, sa iluzijama, ali i u ritmu sa tim istim životom i iluzijama.

Pisati to je bdenje. Reči su često nepokorne, nepokorene, nepoznate. One nisu na usnama. One beže. One su neuhvatljive, one bole. Mislim na one retke, prave. Imena za sve ono što nam širi vene, zenice, srce. One prve, najbolje, najjače reči koje sustižući, nalazeći, pobeđujući ih vezujemo u ritam, spajamo u celinu, oživljavamo u listanja. Znamo ih nedovoljno, nisu nam uvek sve na broju, nisu dovoljne i uvek sve prisutne, nestanu, izgube se u nama kao divlje, strašne ponornice koje nas ne napuštaju da se ponovo jave kao slapovi, kao svetlosti i kao zvuci.

Pisati to je bol, to je prkos, i to je dilema. Ali to je pre svega i smelost, logika koja nema uvek ista pravila i uvek iste forme. Logika utoliko što nam otkriva nužnost stvaranja, traženja, borbe, ali nema zakona istih i stalnih koji nas vode ka dubinama, ponorima i svetovima odakle na sve-

tlost iznosimo sve oblike, i slova, i boje po cenu života i smrti toga što se jednostavno zove — umetnost.

Jedan je zajednički zakon. Promenljiv ali i stalan, postojan. Stvaranje to je glad, to je najveća istinita strast sa bezumljem koje otkriva istinu u lepotu, svesnim bezumljem zbog kojega se i umire ali i ponovo radja i zaboravlja. O, to je toliko obično i neobično u isti mah. Apsolutnih teorija nema o tome smislu i besmislu koji nas pokreće. Može se govoriti samo o tvorevinama, ali one uvek ne objašnjavaju sve. Jer stvaranje nije samo strast, neminovnost, htenje, ono je takodje istina, zabluda i na kraju slučaj. Ali u jednoj od svojih osnovnih istina ono je mogućnost, manifestacija, ili bolje reći potreba koja nas održava među drugim ljudima, stvarovima, svetovima. Naći reči, vezati ih za nemire, snove i smisle, imeno-



A. Fraškoni:

Trg ribara

vati to sve njima; stvarati iz ovih vijuga mozga, iz ovih žila krvi, iz ovih damara taj ponor reči, taj vazduh i slapove života, te nevinosti ritma i rima, akorda, zvukova, boja, uporno i mučno izmedju mnogih bdenja i u njima i sa njima i od njih, izmedju mnogih nčci i svitanja, izmedju mnogih sećanja i zaborava i ljubljenja. I nema granica. Ta širina, taj paradokslani beskraj, to šarenilo lepote i jeze u javi i u snu, u nama i spolja oko nas, svuda, i ovaj drukčiji, drugi, taj isti svet prenet u unutrašnjost, u meso, to je ono što nas zbunjuje, što nas osvaja i ushićuje. Izmedju te nemoći i poezije, te mogućnosti, izmedju nad nesaznatim, izmedju tog čudnog ljudskog uobraženja i svemoći nad nečim ili ničim radja se svirepa, gorostasna i nežna misao poezije. Ona je velika jer traje i posle naših nemira i nas, posle naših iluzija, i posle našeg nesna, ona je kao snena istina i lepota zenica koje radjaju taj upravo i najpre ljudski zov i govor i poštenje.

Je li blizu zora? Ili ja slutim svitanje koje još nije došlo u grad, u ulice, u ovu sobu i ovu ponoćnu sadašnjost.

Utopljenikova pesma

Uzalud ševar tuguje.
Uzalud šapuću talasi.
Sluh mi se okamenio,
pa više ne čujem. I ne govorim.
Završio sam traženja
nedokučivih zvezda.

Nema bola,
nema radosti.

Mirujem.

Uzalud vetar jauče...

Smiren sam... potpuno.
I zato, ne očajavajte,
vi što isplakanim očima
ronite u mir
tamnozelene vode.
Bezrazložno je,
U ove vode
došao sam putem
koji je svakome poznat
i nimalo nov.

Pesma o tuzi

Tužan sam,
što neprestano sama odlaziš
u susret noćima
koje nikada neće reći: vrati se.
Tužan sam,
što voliš još samo krčme
i umiranje snova
u plavičastim kolutima.
Tužan sam...
jer uvek sama odlaziš u noć,
jer znam da bolesno padaš
na sve ruke
što čekaju i drhte.

Branislav Kupusinać

Pesma o jednom sećanju

Tu, gde prestaje obronak
i počinje šuma,
tu počinju moje uspomene.
Bila je mlada,
mislim da je bila sasvim mlada
a ja sam bio — starac zbog uspomena.
I danas sam prazan,
vraćam se kući,
gde je sve postalo sasvim svakidašnje,
sasvim svakidašnje,
možda pomalo tužno...
Zašto je ona bila tako mlada,
tu, gde prestaje obronak
i počinje šuma...
Znam da je bila mlada,
i volela je prvi put.

Umreću zbog uspomena.

Juraj Tušjak



M. Ernst:

Kompozicija

Kao april...

Probudi me i ti pre svanića,
S mesecom ili tišinom zore.
Donesi zanos, posle tajnih klonaća,
Kao april, donesi i razgovore.

Donesi u očima suze i san,
Bez reči, kao da nežnost kriješ.
Donesi zvezde i rosu kad kane na dlan,
Kao april, svežinom da me umiješ.

Donesi život u čašici cveta,
U školjki nekoj šum naše reke.
Donesi strast, smeh i prkos sveta,
Kao april, donesi radosne odjeke.

I tada pohađajmo u prostore cvetne,
Kao deca pomamljena igrom leptira.
Pohađajmo, svuda će proleće da nas sretno,
Glasovi njegovog rođenja iz neznanih grla i
[Ira.

Živojin Nikolić

DVE ANEKDOTE

Isto to samo malo drukčije.

Došla jesen i regruti otišli u vojsku. Medju njima, u jednoj jedinici našao se i beogradski književnik Dragoslav Grbić. Njegov komandir, prostodušan neki čovek iz naroda želeo je da se što više zbliži sa svojim vojnicima pa prilazio svakom pojedinačno i pitao ga šta je po zanimanju. Idući tako od vojnika do vojnika dodje i do Grbića.

— A ti? Šta si ti bio u civilu?

— Književnik, odgovori Grbić.

Kad je mislio da je upoznao sve vojnike, komandir komandova „mirno“, pa reče:

— Drugovi borci, zahtevam od vas što uljudnije ponašanje, jer medju nama ima i pametnih ljudi i baci

pogled na Grbića, koji je stajao negde na začelju. — Eto, drug Grbić je — književodja.

Bravo profesore

Kada su, u Beogradu, studenti Filozofskog fakulteta pokrenuli svoj list „Vidici“, odmah pošto su izdali nekoliko prvih brojeva organizovali su diskusiju kojoj je, izmedju ostalih profesora, prisustvovao i profesor Krešimir Georgijević. Kada su se urednici „Vidika“ obratili profesoru Georgijeviću sa molbom da im iznese svoje primedbe na prve brojeve imali su šta i da čuju.

Sve je dobro, rekao je profesor književnosti, samo vam ne valja što forsirate mnogo te nepoznate pisce sa zapada. Eto, naprimer, ko vam je taj Erskin Koldvel?

Čistačica ulice

Ogrne svoju голу noć,
uzbuñni prašinu
i plete san od poljubaca.

Svici sna
čutite!

Umro je duvan-cvet u džepu.

Od Danice do pospanog oka dana
na konjicu od prašine]
mladiće obara u travu.

Kao duga nebo
razvedri ulicu,
od radosti
metlu bi da zagrlil.
Probudi je
ptica od prašine
na plućima.

Lutalica

Na zidnom satu
raspet,
na kolcu ulice
nabijen

zbog potrage za srcem smeha.

Zadnju misao
najavl
na bedra devojačka.

Popije svu noć ulice
s vinom traženja
izgubljenih ptica.

Zaboravljeno sretanje
kod kuće
snatril ispod jastuka.

Vrapeu goluždrevu
jutrom baci zrno smeška.

Živ, Živ,
— jedini ohrabrujući odgovor.

Vladimir Milarić

Iscrpljenost

U suteranima sastavljenih vedja prekora
zvona su ogluvela i njima tišina smeta

kosti bi htele loma zašto se ruše stepeništa
ivice ruba ovog plesa zar su stopala
oprosfite dve karte za stanicu odmora rekao sam
dovraga zvonjava sehka je nenmitno velika
od sinoć se jure valjda ova klecanja

do budjenja ocvala kupina tonjenja
pa zapevka rini ugličano dobrojutro težine

rekao sam moram shvatiti lgru kolena
skupi me bez uboda pod kožom vajkanja
dolazi trag bez svršetka obnažena
obridila si se kao sečivo neona u zenicama

trošnost preseklia vene i klait se stranica noći.

Husein Tahmišić

Vijuge

Na stolu, gledam,
Izgara cigareta.
Plava vijuga dima
Strašno uvire u nježnost dana.
(Intimno, tiho da kažem:
Dana što su ga danas
Nečije blage ruke
U moj vid pokopale!)

U grudima izgara čežnja,
Plava vijuga snovidjenja
Uvire u dan
U dan što su ga danas
Nečije blage ruke
U moj vid pokopale.
O! boli život
Kad čežnja izgara, boli —
Kad plava vijuga snovidjenja
Uvire u dan!

Aleksandar Erdeljan

Portret

Oči su dva kondira čiste, izvorske vode
Vodu će popiti: sejači i čistačice i sunce
Ruke su dve zmijuroodne šikare.
Zmije će ležati zastrašujući na kamenu
u podne.

Noge su dve slepe šumske staze.
Staze će se izgubiti u sparšenom lišću
na tlu.

Svakog zalaska sunce se preseli u grudi;
isto ono sunce što danju pije vodu
iz dva kondira.

Tela su naša njive:

Njive pod snegom, njive pod kišom, njive pod

uvek [smeškom,

u očekivanju ševa.

Oglasice se cvrčci vlažni od rose
večeras.

Mirjana Vukmanović

Pretplatite se na

„Polja“

MLADEN MARKOV

TRI PESME

Oproštaj

Kad zadnje veslo udari o obalu
ožalošćena jegulja tvoga tela
trepereće u rubinima mojih očiju
Jutra će biti mamurna

Večeri zaboravljene i davne
I biću pijan od reke na okukama
I isečenih trava od vetrova i sunca
I biću sam
I postaću tih

Ostaćeš mi u očima onakva
Možda će zato sve žene izgubiti
smisao pravi
I postati konture
a oblaci i ptice
dobiti neprolaznu boju smeška

Stani
Kad budem zaspao u plačljivoj sobi
blagoslovi moje ruke
i ovaj neumrlji život
i ove kamenite obale
i sve oproštaje začinjene grehom
Stani
Za jedno zdravo i dovidjenja

Zauvek

Kaži kad zvezde postanu
treperave svetiljke u ritu
kaži gde si izgubila oči
kad se zvezde gase

Tražio sam taj isečak plavog
u modroj tišini
i nešto beznačajno
i malo važno
A sve su ptice parale rub modrog
u granatoj prašini
Kaži gde su ti oči odlutale
u govorenju onog što večno luta
Kaži kad poslednji most treba
da se ljulja
da stresem prah sa ruku
od zagrljaja

Kaži pri lelujanju
zvezdanih svetiljki u ritu
kaži gde si izgubila oči
kad se zvezde gase

San

Ti si jedino opravdanje moga postojanja
utkana u kolor selidbe po snegu
Ti si plameno slovo na nebu mojih sanja
u potoku bezizraznosti i ludog očajanja

Da život je lep sa pečatom bola
sa nečim što se večno krije
sa mesecom uspavanim na kolima sena
i maglom što uz tebe bdiše

(Teško je biti ružan i uvek mali
a voleti lepo pritaženim bolom)

Krenuću sa tobom dalekom
nevidljivom
i samom
kroz brazde nove nečešljane kose
kroz život beskrajno mali
krenuću sa tobom bledom od pogleda snenih
krenuću da slomim nešto što je staro
Utkaću u kolor selidbe po snegu
jednu novu pticu sa dalekih gora
sletelu sa vetrom na vrh mladog bora

R. Sephart:

Donošenje plova u reku

Južnoafrički pomačini



SVI LIKOVNI PRILOZI U OVOM BROJU SA I MEĐUNARODNE
IZLOŽBE GRAFIKE U LJUBLJANI

JAN LABAT

DVA KRSTA

Rodio sam se na ovoj grudi, malo
je bilo očevo polje ko jaki čvrsti se-
ljački dlan. I nisam verovao u zema-
ljsku silu koja bi me mogla pokrenuti
dalje... Ja, Paljo Zavora.

A ipak, borio sam se na četiri fronta,
gazio nogom tuđa polja — i sve u
slavu cara i kralja.

Za sobom ostavio sam sedmoro
dece, prilično tuđe i malo vere u
ljudsku sreću. — To je moj život i ja
mu ne zameram.

Sada, ostade tu samo krst i nešto
praha...

II.

Prostor je bio dim, vatra, takodjer
nešto grozno, nestvarno, šunjajući se
po krovovima.

...Pred domom u dvorištu sedela
je žena sa sinom na krilu. Jasno sam
video napačeno lice...

Opet vatra, samo vatra i bezdan
grozni dečjih očiju. — Dotrčali su ljudi,
neko ih je zvao, oko mene prostiralo
se jezero večite težnje...

I nisam više bio vojnik... one noći.



BORISLAV MILIĆ

K A R N E V A L

Ponedjeljak

Već nekoliko puta sam te sreo
Maglino moje daljine
Imao sam na nogama cipele
Kravatu oko vrata
Pogled prikovan na odelo
Sve noći kojima sam se otimao
I snagu naručja

Promicale bi neopaženo vrednosti
Kupovale prostore van želje
Prkosile čudima prolaznog
I spaljivale maglu kroz koju sam te video

Čuo sam tvoj plač
Koji je hteo da zaustavi obrtanje zemlje
Oduzme nebu astronomiju
Ukloni sva groblja vlažna od uspomene
Polupa sve gitare u izlozima
Spali sve novine
I da te pretvori u ribu
Koju bih jurio
Sa škrgama umesto kravate

Čula si moj jecaj
Pleo je mrežu od crvenog oblaka
Kojom bi hteo pohvatati sve veštačke
leptire

Otvoriti sva vrata širom
I njima zatrpati otvorene rake

Srešću te još nekoliko puta
Drhtaćemo od želje nepoznate
Stojati kraj zatvorenih vrata
Očima mrviti ključ tajne
I zbog te ljubavi prema nedostupnom
Znati i dalje za beskrajinost
Boje muziku i snove

Prah će nam doći do cvetne doline
do raspojanog krvotoka
do očiju koje smo čupali iz srca
do uma koji nije hteo da napusti lobanju
ruku oslobođenih sebe
i ostvarenog bezumlja bića

Romeo i Djulijeta

Panter je zagrizao mesec
Na njihove usne kaplje krv
Panterov rep je omčica
skliznuta do njihovog struka

Zubi su oštri
Mesec drhti
Topla je krv

Panter je zagrizao sunce
Na njihove usne kaplje smrt
Panterov rep je omčica
skliznuta do njihovog vrata

Zubi su oštri
Sunce drhti
Topla je smrt

Utorak

Imam na usnama reč
Koja ne može da sidje
Jer neće da bude to

Ona mi savija kičmu
Navlači ludačku košulju
Odvodi do mesta gde dugo oklevam

Ona me stavlja u rasep stogodišnjeg
hrasta
Gura pod strehu sa koje kaplju noževi
Ogrće zapaljenim plastom sena
Nabija na glavu zardjalu kacigu
Ispod koje perika od zmija
Grli mlečne vijuge mozga

Na grudi mi stavlja ogledala
Koju podižu kamenice s kaldrme
Opravdavaju fiziku
Koju mi je izbila nož stavljen joj pod grlo

Ruke su mi ostale nezaposlene
Noge me napuštaju na ulici
Glava mi zapne za prvi kišobran i tako
ostane

Trup mi postaje valjak
Koji sabija u zemlju šine
Trotoare oboji
Da ne bi ko u noći
Skrenuo sa njih

Srce mi na uzici drži onu reč
Oko uzice niču izlomljena stakla
Moje disanje je traženi vetar
Disanje koje ima koren u suzama

Oblaci su crveni
Napuštaju predele modrih oblaka
Brišu brojeve sa kuća
Ližu mi sa usana onu reč
Dok mi se glava njiše na kišobranu
Ruke vise na ogolelim granama
Noge kraj vrata podupiru ogradu
Trup povaljuje čeličnu travu

Imam na usnama reč
Koja ne može da sidje
Jer neće da bude to

Hamlet i Ofelija

Panter je pao sa meseca
Ranu zatvara pogled Hamleta
previja uzdah Ofelije

Panter je pao sa Sunca
Ranu zatvara uzdah Hamleta
previja pogled Ofelije

Zubi su tupi
Mesec i sunce
Hamlet i Ofelija

*

Voleo sam te
Odbacivanjem svih najavljenih strem-
ljenja

Ispod i iznad sagledanog
Rasprskavanjem sveta u svemiru
Lućanjem džinovskih maglina
Drhtanjem sunca u mojim rukama
Krvlju isprskanim kletvama vekova
Dirljivim scenama na pozadini neba
Krštenjem krštenih i nekrštenih stvari
Ludilom izmišljotina
Koje ne mimoilaze poznato i naslućeno

Kricima koji stvaraju godišnja doba
Starim Egiptom koji mi je toliko drag
Plivanjem u reci u kojoj teku suze
Iscedjene iz sundjera koji luta po sve-
miru

Overavajući njegovo prokletstvo
Mahnitim grljenjem odvratnih zmija
Nezaboravljenim stazama donetih i
odnetih
Neobuzdanim smehom đavola
Mahanjem krila andjela
Nepostavljenim granicama između živo-
ta i smrti

Uzdasma koji mi glačaju skelet
I tako me bacaju u očajanje crva
Nesvesnom težnjom da se sve smrvi
I tako izbegne pomisao na smrt
Divljinom da se sve objasni
I tako zadrži nad glavom jato pitanja
Tišinama koje grme u utrobama poba-
[canih i podignutih jezika
Neprekidnim ljubljenjem vazduha
Izvora svih radosti i patnji
Voleo sam te



P. Fric:

Pekara

